

Sókr. Milý Kritóne, což nevíš, že v každém oboru je prostředních lidí a bezvýznamných mnoho, avšak vážných a vzácných je málo? Například nezdá se ti, že gymnastika je krásná věc i obchodnictví i rétorika i vojevůdcovství?

Kr. Zajisté, ovšem.

b *Sókr.* Nuže, nevidíš, jak v každém z těchto oborů je většina lidí při každém úkonu směšných?

Kr. Ano, při Diovi, to máš zcela pravdu.

Sókr. Nuže, zдалipak budeš z toho důvodu sám se vyhýbat všem těm oborům činnosti a také svého syna k nim nepustíš?

Kr. To by jistě nebylo spravedlivé, Sókrate.

c *Sókr.* Nedělej tedy, Kritóne, co se nemá, nýbrž nech stranou ty, kteří se zabývají filosofií, ať jsou dobří nebo špatní, a prozkoumej krásně a dobře tu věc samu. Jestliže se ti bude zdát, že je bezcenná, každého od ní odvracej, netoliko své syny; pakli však se ti bude zdát, že je taková, za jakou ji já pokládám, směle za ní jdi a pěstuj ji, jak se říká, i sám i děti.⁸⁴

Prótagoras

Druh, Sókratés

Druh Odkud se tu, Sókrate, bereš? Či se rozumí samo sebou, že přicházíš z honu za krásou Alkibiadovou? Vskutku je ten muž ještě krásný, jak se mi jevil, když jsem ho nedávno viděl, avšak je to opravdu již muž, Sókrate – mezi námi řečeno –, a již mu obrůstá brada. sv. I 309

Sókr. Co na tom? Cožpak ty nejsi vychvalovatel Homéra,¹ jenž řekl, že nejpůvabnější je věk jinocha s prvním chmýřím, tedy věk, v kterém je nyní Alkibiadés? b

Druh Nuže co teď? Přicházíš od něho? A jak se k tobě chová ten mládík?

Sókr. Dobře, aspoň se mi tak zdálo, a ne nejméně právě dnešního dne; vždyť mnoho řekl v můj prospěch jako můj pomocník, a tu právě od něho přicházím. Avšak chci ti říci něco divného: ačkoli totiž byl přítomen, ani jsem si ho nevšiml a často jsem na něj zapomínal.

Druh Co se tak vážného asi stalo s tebou a s ním? Neboť přece ses nesetkal s někým jiným krásnějším v tomto našem městě. c

Sókr. Ba s mnohem krásnějším.

Druh Co pravíš? S někým z města, či cizincem?

Sókr. S cizincem.

Druh Odkud?

Sókr. Z Abdér.

Druh A ten cizinec byl podle tvého mínění tak neobyčejně krásný, že se ti zdál krásnějším než syn Kleiniův?

Sókr. Jak by se nemělo, můj drahý, to, co je nejmoudřejší, zdát krásnějším?

Druh To k nám přicházíš, Sókrate, po setkání s nějakým mudrcem?

Sókr. Jistě s nejmoudřejším mužem naší doby, jestliže se ti nejmoudřejším zdá Prótagoras. d

Druh Aj, co říkáš? Prótagoras je u nás?

Sókr. Již třetí den.

Druh A ty tedy přicházíš právě od něho?

310 *Sókr.* Ovšemže, a mnoho věcí jsem mu řekl i od něho uslyšel.

Druh Nuže vypravuj nám, prosím, tu rozmluvu, jestliže ti nic nepřekáží; posad' se semhle, na místo tohoto hochy.

Sókr. Ovšemže ano; a budu vám vděčen, jestliže budete poslouchat.

Druh Jistě i my tobě, budeš-li mluvit.

Sókr. Dvojí by to byla vděčnost. Nuže tedy poslouvejte.

- V noci na dnešek, ještě za šerého svítání, Hippokratés, syn b Apollodórův² a bratr Fasónův, tloukl hoří velmi prudce u nás na dveře, a když mu kdosi otevřel, hned šel spěšně dovnitř a hlasitě volal: „Sókrate, bdíš či spíš?“ A já, poznáv ho po hlasu, jsem řekl: „To je Hippokratés; chceš mi říci něco nového?“ „Nic zlého,“ odpověděl, „jen dobré zprávy.“ „To je dobře,“ pravil jsem, „co je to a proč jsi přišel tak časně?“ „Prótagoras přišel,“ řekl, stanuv vedle mne. „Již předevčírem,“ děl jsem já, „ty ses to dověděl teprve teď?“ „Při bozích, teprve včera večer.“ A zároveň, nahmatav lehátko, sedl u mne v nohách a pravil: „Ano, včera večer, když jsem velmi pozdě přišel z Oinoé.³ Utekl mi totiž otrok Satyros; ano, chtěl jsem ti povědět, že ho budu stíhat, ale pro něco jiného jsem na to zapomněl. Když pak jsem přišel a byli jsme po večeři a chtěli jsme jít spát, tu mi bratr říká, že tu je Prótagoras. A tu jsem měl chuť ještě hned k tobě jít, ale pak se mi zdálo, že je už příliš pozdě v noci; d avšak jakmile mě po té únavě spánek opustil, hned jsem vstal a šel jsem sem.“ A já, pozoruje jeho horlivost a rozčilení, jsem řekl: „Co ti na tom záleží? Cožpak ti Prótagoras něco udělal?“ A on, zasmáv se, pravil: „Ano, jistě, Sókrate, protože on jediný je moudrý, a mne moudrým nedělá.“ „Však jestliže mu dáš peníze a získáš si ho, ví bůh, že udělá i tebe moudrým.“ „Ó, Die e a ostatní bozi,“ pravil on, „kéž by tomu tak bylo; věru bych nešetřil ničeho ani ze svého jmění, ani z jmění svých přátel; ale

právě proto také nyní přicházím k tobě, aby ses u něho za mne přimluvil. Já jsem totiž jednak příliš mlád, jednak jsem Prótagoru nikdy ani neviděl, ani jsem nic od něho neslyšel, neboť jsem byl ještě malý chlapec, když on sem poprvé přišel. Však, Sókrate, všichni toho muže vychvalují a tvrdí, že je nejmoudeřejší v umění řeči; nuže pojďme k němu, abychom ho zastihli doma! Ubytoval se, jak jsem slyšel, u Kallia Hipponikova;⁴ tak jděme!“ A já jsem řekl: „Ještě tam nechod'me, můj milý, neboť je ještě brzy, ale vstaňme a pojďme sem do dvora, tam se procházejme a pobuďme tam, dokud se nerozední; potom jděme. Vždyť Prótagoras je většinou doma, takže ho, neboj se, pravděpodobně zastihneme doma.“

Potom jsme vstali, šli do dvora a tam jsme se procházeli; a já, zkoušeje Hippokratovu pevnost, zkoumal jsem ho a tázal jsem se: Řekni mi něco, Hippokrate. Ty se nyní snažíš jít k Prótagorovi a chceš mu platit peníze jakožto mzdu za sebe: co myslíš, ke komu že přijdeš a čím že se staneš? Dejme tomu, že bys takto zamýšlel dojít ke svému jmenovci Hippokratovi z Kóu,⁵ tomu Asklépiovci, a platit mu peníze jako mzdu za sebe, a někdo by se tě otázel: Řekni mi něco, Hippokrate: Koho vidíš v Hippokratovi, když mu hodláš platit mzdu? Co bys odpověděl?

Řekl bych, že lékaře.

A čím že máš v úmyslu se stát?

Lékařem.

A kdybys zamýšlel dojít k Polykleitovi z Argu nebo k Feidiovci Athénskému a chtěl jim platit za sebe mzdu a někdo by se tě otázel: Koho vidíš v Polykleitovi a Feidiovci, když jim míníš platit tyto peníze? Co bys odpověděl?

Řekl bych, že sochaře.

A čím že máš v úmyslu se sám stát?

Patrně že sochařem.

Dobře, děl jsem já; nyní tedy přijdeme, já a ty, k Prótagorovi a budeme hotovi platit mu peníze jako mzdu za tebe – jestliže

stačí naše prostředky a těmi si ho získáme: pakli ne, budeme na to vynakládat ještě i jmění svých přátel. Kdyby se nás tedy někdo otázel, když budeme tak horlivě o to usilovat: Řekni mi, Sókrate a Hippokrate, koho vidíte v Prótagorovi, když mu zamýšlíte platit peníze? – co bychom mu odpověděli? Jaké jiné jméno slyšíme dávat Prótagorovi? Jako je nazýván Feidias sochařem a Homér básníkem, jaké takové jméno slyšíme dávat Prótagorovi?

Nazývají, Sókrate, toho muže sofistou.

Tedy jdeme mu platit peníze jakožto sofistovi.

Ovšemže.

312 Nuže kdyby ti dal někdo ještě i tuto otázku: Čím se chceš ty sám stát, když jdeš k Prótagorovi?

A on řekl zarděv se – neboť již se trochu rozednívalo, takže to na něm bylo vidět: Jestliže se to nějak podobá předešlým příkladům, je patrné, že se chce stát sofistou.

A ty by ses, pro bohy, neostýchal vystupovat před Hellény jako sofista?

Bůh ví, že ano, Sókrate, mám-li říci, co si myslím.

b Ale snad si tedy představuješ, Hippokrate, že tvé učení u Prótogory nebude takové, nýbrž jako bylo to, kterého se ti dostalo u učitele písma a hry na kitharu a tělocviků? Neboť každé z těchto nauk ses učil ne pro povolání, abys v ní byl odborníkem, nýbrž pro obecné vzdělání, jak se sluší soukromníku a svobodnému občanu.

Ano, jistě se mi zdá, že učení u Prótogory je spíše takovéto.

Nuže, víš, co nyní hodláš dělat, či je ti to neznámo? pravil jsem já.

Co to?

c Že hodláš odevzdat svou duši k výchově muži, jak pravíš, sofistovi; avšak divil bych se, jestliže víš, co asi je sofista. A přece jestliže to nevíš, nevíš ani, čemu odevzdáváš svou duši, ani zdali něčemu dobrému, či něčemu zlému.

Myslím, že to vím.

Řekni tedy, co je podle tvého mínění sofista.

Já si myslím, že to je, jak naznačuje jméno, znalec moudrých věcí.

To ovšem je možno říci i o malířích i o stavitelích, že to jsou znalci moudrých věcí. Ale kdyby se nás někdo otázel, k čemu se vztahují ty moudré věci, kterých jsou malíři znalci, odpověděli bychom mu asi, že jsou znalci věcí vztahujících se k děláním obrazů, a tak i ostatní. Kdyby se však někdo otázel, k čemu se vztahují ty moudré věci, kterých je znalcem sofista, co bychom mu odpověděli? V jaké činnosti je odborným znalcem?

Co bychom o něm řekli, Sókrate, nežli že je odborným znalcem v tom, udělat člověka dovedným řečníkem?

Snad by ta naše odpověď byla pravdivá, řekl jsem já, avšak ne dostatečná; neboť si na nás ještě žádá otázky, o čem sofista učí dovedně mluvit, tak jako učitel hry na kitharu zajisté učí dovedně mluvit o témže předmětu, jehož znalost podává, totiž o hře na kitharu, že ano?

Ano.

Dobrá; a o čem sofista učí dovedně mluvit? Patrné, že o témže předmětu, o kterém podává vědění.⁶

Pravděpodobně.

Nuže co je to, čeho je sám sofista znalý a čeho znalým dělá také svého žáka?

Ví bůh, pravil, to ti již nedovedu říci.

A já jsem potom řekl: Nuže tedy víš, jakému nebezpečí jdeš vystavit svou duši? Kdybys měl někomu svěřit své tělo a přitom být v nejistotě, zdali se stane dobrým či špatným, tu by ses asi mnoho rozhlížel, máš-li je svěřit či ne, a volal bys na poradu své přátele i příbuzné, mnoho dní rozvažuje. Ale když jde o to, co pokládáš za cennější těla, o duši, a na čem záleží všechno tvé štěstí nebo neštěstí, podle toho, stane-li se to dobrým či špatným, o tom ses neporadil ani s otcem ani s bratrem ani s nikým z nás druhů, máš-li svěřit, či snad ne, tomuto příšlému cizinci svou duši, nýbrž sotva jsi o něm večer uslyšel,

jak pravíš, před svítáním přicházíš, nic neuvažuješ, ani se neradíš o tom, zdali by ses mu měl svěřit či ne, ale jsi hotov vynakládat peníze i své, i přátel, jako bys byl už rozhodně přesvědčen, že musíš vstoupit k Prótagorovi do učení. A přitom ho ani neznáš, jak pravíš, ani jsi s ním nikdy nemluvil; nazýváš ho sofistou, ale co je sofista, jemuž se hodláš svěřit, patrně nevíš.

A on uslyšev to pravil: Podobá se pravdě, Sókrate, podle tvé řeči.

Není-li pak, Hippokrate, sofista jakýsi obchodník nebo kupec se zbožím, kterým se živí duše? Mně aspoň se zdá, že to je někdo takový.

A čím se živí duše, Sókrate?

Zajisté naukami, děl jsem já. A jen ať nás, přáteli, sofista neoklame vychvalováním toho, co prodává, jako to dělají prodavači tělesných potravin, obchodník a kupec. Vždyť ani tito sami nevědí o zboží, s kterým obchodují, co je dobré nebo škodlivé pro tělo, nýbrž všechno při prodávání vychvalují; ani to nevědí ti, kteří od nich kupují, není-li to právě nějaký učitel gymnastiky nebo lékař. Tak i ti, kteří rozvážejí po městech nauky a prodávají a s nimi kupčí, vychvalují každému zákazníkovi všechno, co prodávají, a snad i z těch, můj milý, někteří nevědí, co z jejich zboží je dobré nebo škodlivé pro duši; a právě tak to nevědí ani ti, kteří od nich kupují, není-li to právě zase nějaký odborník v léčení duše. Jestliže tedy ty jsi znalec těchto věcí, co z nich je dobré a co špatné, můžeš si bezpečně kupovat nauky i od Prótagory, i od kohokoli jiného; pakli však ne, hled', můj drahý, abys nedával v sázku a v nebezpečí to, co máš nejmilejšího. Vždyť také je mnohem větší nebezpečnoství při koupi nauk než při koupi jídla. Neboť když si člověk koupí od kupce a obchodníka jídla a nápoje, může si je odnésti v jiných nádobách, a dříve než je vypije nebo sní, a tím je přijme do těla, může si je doma uložit, zavolat si znalce a poradit se, co by měl jíst nebo pít a co ne a kolik a kdy; takže při té koupi není

velikého nebezpečí. Ale nauky nelze odnést v jiné nádobě, nýbrž člověk musí po zaplacení ceny pojmouti je do samé duše, naučiti se jim a tak odejít, buď se svou škodou, nebo s prospěchem. O těchto věcech tedy uvažujme i s těmi, kdo jsou starší než my; neboť my jsme ještě mladí, abychom rozhodli tak důležitou věc. Nuže nyní pojďme, jak jsme se již do toho dali, a poslechněme si toho muže; potom, až ho poslechneme, promluvíme si o tom i s jinými. Neboť tam není jediný Prótagoras, nýbrž i Hippias z Élidy – myslím, že i Prodikos z Keu – a mnozí jiní moudří mužové.

Na tom jsme se ustanovili a šli jsme. Když pak jsme se octli přede dveřmi toho domu, zastavili jsme se a rozmlouvali jsme o nějaké věci, která nás cestou napadla; aby tedy řeč nezůstala nedokončena, nýbrž abychom ji probrali až do konce a teprve tak vešli dovnitř, zastavili jsme se v předsíni a rozmlouvali jsme, až jsme se spolu dohodli. A tu, zdá se mi, vrátný, jakýsi kleštěnec, nás poslouchal a bezpochyby se pro množství sofistů mrzel na ty, kdo chodili do domu; aspoň když jsme zatloukli na dveře a on otevřel a uviděl nás, řekl: „Oho, nějakí sofisti; pán nemá kdy!“ A zároveň oběma rukama velmi prudce, jak jen byl s to, dveře přirazil. A my jsme opět tloukli a on odpovídaje za zavřenými dveřmi pravil: „Copak neslyšíte, lidé, že pán nemá kdy?“ „Ale přáteli,“ řekl jsem já, „my nejdeme ke Kalliovi ani nejsme sofisti. Jen se neboj; chceme vidět Prótagoru, a proto jsme přišli; tedy nás ohlas!“ Jen stěží nám konečně ten člověk otevřel dveře.

Když pak jsme vešli, zastali jsme Prótagoru, jak se prochází v sloupové chodbě, a vedle něho se s ním procházeli z jedné strany Kallias Hipponikův a jeho nevlastní bratr Paralos, syn Perikleův,⁷ a Charmidés Glaukónův,⁸ z druhé strany pak druhý z Perikleových synů Xanthippos a Filippidés Filomélův⁹ a Antimoiros z Mendy,¹⁰ který nejvíce vyniká z Prótagorových žáků a učí se pro povolání, chtěje být sofistou. Kteří pak následovali vzadu za těmito, poslouchající jejich řeči, byli patrně

- většinou cizinci – takové za sebou vodí Prótagoras ze všech
 b jednotlivých měst, kterými prochází, okouzluje je svým hlasem jako Orfeus, a oni okouzleni jdou za jeho hlasem –, byli pak v jejich sboru i někteří z domácích lidí. Když jsem uviděl tento sbor, velice se mi líbilo, jak krásně si dávali pozor, aby nikdy nepřekáželi a nebyli před Prótagorou, ale když se obracel on sám i ti, kteří šli s ním, títo jeho posluchači se hezky a v pořádku roztupovali na tu a na onu stranu a kruhem obcházejíce pokaždé se velmi krásně stavěli dozadu.
- c *Potom jsem spatřil*, praví Homér,¹¹ Hippiu z Élidy, sedícího v protější sloupové chodbě v křesle; okolo něho seděli na lavicích Eryximachos Akúmenův¹² a Faidros z Myrrhinúntu¹³ a Andrón Androtiónův¹⁴ a z cizinců jeho krajané i někteří jiní. Bylo vidět, že se dotazují Hippii na nějaké astronomické věci o přírodě a jevech v ovzduší, on pak sedě v křesle jednotlivým z nich rozhodoval a probíral jejich dotazy.
- d *A také jsem Tantala zřel*¹⁵ – neboť do našeho města přišel i Prodikos z Keu –, byl v jedné světnici, které předtím Hippónikos užíval za skladiště, avšak nyní pro velké množství hostů Kallias i ji vyprázdnil a udělal z ní byt pro cizince. Tu Prodikos ještě ležel, jsa zabalen do jakýchsi kožešin a pokrývek, a to do velkého jich množství, jak se ukazovalo; vedle něho seděli na blízkých lehátkách Pausanias z Kera-
 e meiku¹⁶ a s Pausaniou jakýsi ještě mladý jinoch, ušlechtilý od přirozenosti, jak se domnívám, a vzhledem velmi krásný. Zdá se mi, že jsem zaslechl, že se jmenuje Agathón,¹⁷ a nedivil bych se, že to je Pausaniova láska. To byl ten jinoch, a pak ještě bylo vidět oba Adeimanty,¹⁸ Képidova a i Leukolofidova, a některé jiné. O čem rozmlouvali, nemohl jsem zvenčí porozumět, ačkoli jsem byl dychtiv slyšet Prodika – neboť je to podle mého mínění velmi moudrý muž a přímo
 316 božský –, ale pro hloubku jeho hlasu vznikalo v té světnici jakési dunění, jež činilo řeč nesrozumitelnou.

A právě jsme vešli dovnitř my, když za námi ještě vešel

krásný Alkibiadés, jak ty ho nazýváš a já s tím souhlasím, a Kritias Kallaischrův.¹⁹

Když jsme tedy my vešli dovnitř, ještě jsme se chvilku zastavili, prohlédli si to všechno a pak jsme předstoupili před
 b Prótagoru. Já jsem řekl: Prótagoro, přišli jsme k tobě já a tento zde Hippokratés.

Chcete si promluvit soukromě se mnou jediným, či spolu s ostatními?

Nám to je stejné, odpověděl jsem; to je tvá věc, až vyslechněš, proč jsme přišli.

Nuže tedy, co je to, proč přicházíte?

Tuhle Hippokratés je zdejší občan, syn Apollodórův, z velikého a zámožného domu, a svým nadáním, jak se zdá, může závodit se svými vrstevníky. Touží, jak se mi zdá, dostat se do
 c popředí v obci a domnívá se, že by toho nejspíše dosáhl, kdyby se stal tvým žákem. Nuže to už je tvá věc, zdali myslíš, že bys měl o tom mluvit s námi sám soukromě, či spolu s jinými.

Správně se staráš, Sókrate, o mne. Neboť když je člověk cizinec a přichází do velikých měst a v těch přemlouvá nejlepší z mladých lidí, aby opouštěli styky s ostatními, s domácími i cizími, se staršími i mladšími, a učili se u něho, aby se tak stali učením u něho co nejlepšími – musí se mít na pozoru, kdo
 d se zabývá těmito věcmi, neboť při nich vznikají nemalé závisť i jiné nepřítzňe a úklady. Sofistické umění jest podle mého mínění staré, ale ti, kdo se jím ve starém věku zabývali, ze strachu před nenávisť s ním spojenou je zastírali a zakrývali jinými uměními, jedni básnictvím, jako Homér a Hésiodos a Simónidés, jiní zase zasvěcovačstvím a věštestvím, škola Orfeova a Músaiova; někteří, jak jsem slyšel, i gymnastikou, jako Ikkos z Tarantu²⁰ a ten, který je ještě v nynější době jeden z nejlepších sofistů, Hérodikos sélymbrijský,²¹ původně z Megar; jménem hudby pak zakrýval své umění váš Agathoklés,²² veliký
 e sofista, a Pythokleidés z Keu²³ i mnozí jiní. Tito všichni, opakují, ze strachu před nenávisť užívali těchto umění k zastírání

317 sofistiky. Avšak já se s nimi všemi v této věci neshoduji. Neboť si myslím, že oni nikterak nedosáhli toho, co chtěli – neunikli totiž pozornosti těch lidí, kteří mají v obcích moc a kvůli kterým je toto zastíráno; vždyť prostý lid, abych tak řekl, nic nepozoruje a zpívá to, co mu tito předříkávají – nuže utíkat a nemoci utéci, nýbrž prozrazovat se, je velká pošetilost jen se
 b o to pokoušet a nutně musí vzbuzovat u lidí mnohem větší odpor; domnívají se totiž, že takový člověk je kromě ostatních úhon i podvodník. Já jsem tedy nastoupil zcela opačnou cestu než oni: přiznávám se, že jsem sofista a že vzdělávám lidi, a pokládám toto opatření za lepší, než je ono, raději se přiznávat než zapírat. Vedle tohoto opatření jsem si vynalezl ještě jiná,
 c takže se mi, bohudíky, nic zlého neděje pro přiznání, že jsem sofista. A přece se již mnoho let zabývám tím uměním; vždyť mi je vůbec již mnoho let – mezi vámi všemi není nikdo, komu bych podle svého věku nemohl být otcem –, a proto mi je daleko nejmilejší, jestliže si něčeho přejete, abyste o těch věcech mluvili přede všemi zde přítomnými.

d Mne napadlo, že se chce ukázat před Prodikem a Hippiou a pochlubit se, že jsme přišli jako jeho žitelé, a proto jsem řekl: Nuže zavolejme i Prodika a Hippia a jejich společnost, aby nás slyšeli!

Ovšemže, řekl Prótagoras.

Chcete, pravil Kallias, abychom zařídili zasedání, abyste rozmlouvali vsedě?

e Zdálo se to žádoucím; chutě jsme se my všichni – v očekávání, že uslyšíme moudré muže – i sami chopili lavic a lehátek a stavěli jsme je vedle Hippia, neboť tam již dříve byly lavice. Zatím pak přišli Kallias a Alkibiadés, vedoucí s sebou Prodika, jehož přiměli vstát z lehátka, a Prodikovu družinu.

318 Když pak jsme se všichni sesedli, pravil Prótagoras: Nyní bys mohl říci, Sókrate, když jsou tu i tito zde, o čem ses mi před chvílí zmiňoval stran toho mladíčka.

A já jsem řekl: Počínám, Prótagoro, stejně jako prve, proč

jsem přišel. Hippokratés tento zde touží být tvým žákem; a tu prý by se rád dověděl, co získá, bude-li se u tebe učit. To je předmět mé řeči.

Prótagoras přejav řeč pravil: Mladíčku, budeš-li mým žákem, dostane se ti tedy toho, že který den se budeš u mne učit, vrátíš se domů lepší, než jsi byl, a následující den právě tak; a každý den že vždycky učiníš pokrok ve směru k lepšímu.

b A já, uslyšev to, jsem řekl: Prótagoro, to, co pravíš, není nic divného, nýbrž přirozená věc, neboť i ty by ses stal lepším – ačkoli jsi v takovém věku a tak moudrý –, kdyby tě někdo naučil tomu, co právě nevíš. Ale tak mi nemluv. Představ si, že by tuhle Hippokratés náhle změnil svou touhu a zatoužil po učení u toho mladého muže, který teď od nedávna žije u nás, Zeuxippa z Hérakleie;²⁴ že by k němu přišel, jako nyní k tobě, a uslyšel od něho právě totéž, co od tebe, že bude-li jeho žákem,
 c bude každým dnem lepší a bude činit pokroky; a že by se ho otázel, v čem že bude lepší a v kterém směru bude činit pokroky: tu by mu Zeuxippos odpověděl, že v malířství. Nebo si představ, že by vyhledal Orthagoru Thébského,²⁵ a uslyšev od něho právě totéž, co od tebe, že by se ho otázel, v čem bude den ze dne lepší, když bude jeho žákem: ten by odpověděl, že ve hře na píšťalu. Nuže řekni tedy takto i ty tomu mladíčkovi
 d a mně, jenž se za něho táži: Bude-li tento zde Hippokratés žákem Prótagorovým, tu který den se u něho bude učit, odejde zdokonalen a každý z ostatních dní takto učiní pokrok – v kterém směru, Prótagoro, a v čem?

e A Prótagoras, uslyšev tuto mou řeč, pravil: Dobře se tážeš, Sókrate, a já rád odpovídám těm, kteří se dobře táží. Nuže, přijde-li Hippokratés ke mně, nestane se mu, co by se mu stalo, kdyby se dal do učení u některého jiného sofisty. Neboť ti jiní týrají mladé lidi; kteří utekli od odborných nauk, ty proti jejich vůli vodí zase nazpět a vrhají je do odborných nauk, učíce je počtářství a astronomii a geometrii a hudbě – při tom pohlédl na Hippia –, ale když přijde ke mně, nebude se učit o ničem ji-

ném než o tom, proč přišel. Ta nauka pak jest rozvážnost i v soukromých věcech,²⁶ aby co nejlépe spravoval své hospodářství, i ve věcech obecních, aby byl co nejschopnější činem i slovem řídit věci obce.

319

Zdalipak, děl jsem já, dobře sleduji tvou řeč? Zdá se mi totiž, že mluvíš o politickém umění a že slibuješ dělat muže dobrými občany.

Ano, Sókrate, to je právě to prohlášení, které činím o své škole.

Věřu, krásný to máš obor, děl jsem já, je-li pravda, že jej máš; neřeknu ti totiž nic jiného než právě to, co si myslím. Nuže já jsem se domníval, Prótagoro, že tomu nelze učiti, ale tvé řeči nemohu nevěřit. Jsem pak povinen říci, proč soudím, že tomu nelze učiti a že není možno, aby to bylo od lidí dáváno lidem. Nuže já pokládám, právě tak jako ostatní Řekové, Athéňany za moudré lidi. A tu vidím, když se sejdeme na sněm, že kdykoli má obec udělat něco, co souvisí se stavitelstvím, že jsou povoláváni za poradce o stavbách stavitelé, kdykoli pak něco, co souvisí s loďářstvím, loďaři, a tak i ve všech ostatních věcech, o kterých soudí, že je možno se jim naučit a jim vyučovat. Ale jestliže se někdo jiný pokouší jim radit, kterého oni nepokládají za odborníka, i kdyby byl sebekrásnější a bohatší a z urozené společnosti, přece ho neposlouchají, nýbrž se mu posmívají a tak dlouho hlučí, až ten řečník buď sám přestane jsa umlčen hlukem, nebo až ho obecní strážníci na rozkaz předsednictva stáhnou z řečniště nebo odvedou pryč. Tedy takto si počínají ve věcech, o kterých se domnívají, že jsou předmětem odborného umění; avšak kdykoli je třeba se poradit o něčem, co se týká správy obce, tu vystupuje a radí jim o nich tesař stejně jako kovář, švec, obchodník, lodník, bohatý jako chudý, urozený jako prostý, a těm to nikdo nevytýká jako tam těm, že se ten nebo onen pokouší radit, ačkoli se tomu nikde nevyučil a nemá žádného učitele; patrně totiž mají za to, že tomu nelze učiti. Avšak netoliko ve veřejném životě obce se to tak má, ný-

brž také v soukromí naši nejmoudřejší a nejlepší občané nejsou s to, aby jiným odevzdávali tu zdatnost, kterou mají. Například Periklés, otec těchto zde jinochů,²⁷ krásně a dobře je vzdělal ve věcech, které závisely na učitelích, ale v čem je sám moudrý, v tom je ani sám nevzdělává, ani je nedává na vzdělání někomu jinému, nýbrž oni sami obcházejí a pasou se jakoby puštění na svobodu, jestliže by snad někde sami od sebe připadli na tu zdatnost. A chceš-li jiný příklad, tentýž Periklés jakožto poručník Kleinia, mladšího bratra tohoto zde Alkibiada, boje se o něj, aby se prý nezkazil od Alkibiada, odloučil ho od něho a dal ho do domu Arifronova²⁸ na vychování; a dříve než uplynulo šest měsíců, Arifrón mu ho vrátil, nevěda, co by si s ním počal. A mohu ti uvést velmi mnoho jiných, kteří byli sami dobří, ale nikoho nikdy neučinili lepším ani z domácích, ani z cizích. A tak já, Prótagoro, hledě na tyto věci, soudím, že zdatnosti nelze učiti; avšak když slyším tyto tvé řeči, obracím a myslím, že v nich je něco pravdy, protože o tobě soudím, že jsi zkušený v mnoha věcech a mnohému že ses naučil nebo jsi to sám našel. Jestliže tedy můžeš nám jasněji dokázat, že je možno zdatnosti učiti, neodepři nám a dokaž!

320

b

c

Však neodepřu, Sókrate. Ale mám vám to, jakožto starší mladším, dokázat vypravováním mýtu či tak, že bych to vyložil prostou řečí?

Tu mu mnozí z posluchačů odpověděli, aby vykládal, kterým způsobem chce. Nuže zdá se mi, pravil, že bude milejší vypravovat vám mýtus.

Byl kdysi čas, kdy bozi byli, ale smrtelných rodů nebylo. Když pak i těmto přišel usouzený čas vzniku, vytvořil je bozi uvnitř země, smísivše je ze země a z ohně a z těch látek, které se slučují s ohněm a zemí. Když pak je chtěli vyváděti na světlo, přikázali Prométheovi a Epimétheovi,²⁹ aby je vystrojili a každému druhu aby udělili schopnosti, jak se sluší. Tu Epimétheus žádá Prométhea, aby směl sám provést rozdělení; „až provedu rozdělení,“ pravil, „podívej se na to“. A tak jej přemluvil a roz-

d

děluje. Při tom rozdělování jedněm dával sílu bez rychlosti, e
slabší pak vystrojoval rychlostí; ty ozbrojoval, těm zase dával bezbrannou přirozenost, ale opatřoval jim nějakou jinou schopnost k záchraně. Neboť které z nich odíval malostí, těm udílel útěk na křídlech nebo bydlení pod zemí; které pak zveličil rozměry, tím samým je chránil: i ostatní vlastnosti takto vyrovnává rozdíl. Toto pak tak zařizoval z opatrnosti, aby žádný rod nebyl vyhlazen. Když pak jim poskytl dostatečná opatření, aby se vespolek nehubily, strojí jim pohodlnou ochranu proti nebeským počasím, odívá je hustou srstí a pevnými kožemi, dostatečnými pro ochranu před zimou a schopnými chránit i proti vedrům, a když jdou spát, aby měl každý tyto věci také za vlastní a samorostlou pokrývku. A obouval jedny kopyty, b druhé pevnými a bezkrevnými kožemi. Potom opatřoval každému druhu jinou potravu, jedněm rostliny ze země, jiným plody stromů, jiným kořeny; některým pak dal za potravu požívání jiných živoků. A jedněm přidělil malé rozplozování, těm pak, které jsou od nich utracovány, velké rozplozování, opatřuje tak tomu rodu záchranu. A protože Epimétheus nebyl c příliš moudrý, ani nezpozoroval, že rozdal všechny schopnosti mezi zvířata; zbýval mu ještě nevystrojen rod lidí, a byl na rozpacích, co s ním. Za těchto rozpaků přijde k němu Prométheus podívat se na rozdělení a vidí, jak ostatní živokové mají všeho v náležité míře, ale člověka vidí nahého, bez obuvi, bez pokrývky a bezbranného; a již také přišel usouzený den, kdy měl i člověk vyjít ze země na světlo. Tu Prométheus, dostav se do d nesnáží, jakou záchranu by našel pro člověka, ukradne Héfaistovi a Athéně řemeslnou dovednost spolu s ohněm – neboť nebylo možno, aby se bez ohně stala něčím majetkem nebo prospěchem – a tak ji daruje člověku. Tímto způsobem tedy člověk nabyl dovednosti k udržení života, ale občanské moudrosti neměl, neboť ta byla u Dia. Prométheovi však již nestačil čas vejít do Vyšehradu, Diova obydlí – kromě toho tam byly i hrozné stráže Diovy –, ale podaří se mu tajně vstoupit do spo-

lečného přibytku Athény a Héfaista, v kterém se zabývali svými řemesly, a ukradnuv ohňové umění Héfaistovo i to druhé Athénino, dá je člověku. A od té doby má člověk hojně prostředků k živobytí, avšak Prométhea stihl později, jak se vypravuje, kvůli Epimétheovi trest za krádež. c 322

Když pak se stal člověk účasten božského údělu, nejprve skrze svou sourodnost s božstvem³⁰ jediný z živoků počal uctívat bohy a jal se stavěti oltáře i sochy bohů; potom si brzy svým uměním rozčlenil řeč a jména a vynalezl si obydlí, oděv, obuv, lože i potravu ze země. Takto jsouc opatření bydli lidé zpočátku porůznu a měst nebylo. I hynuli od šelem, protože b byli ve všem všudy slabší než ony, a řemeslné umění jim sice bylo dostatečnou pomocí k opatřování potravy, ale k boji s šelmami bylo nedostatečné, neboť ještě neměli politického umění, jehož částí je umění válečné. Hleděli tedy se shromažďovati a zachraňovati tím, že zakládali města; a tu, kdykoli se shromáždili, ubližovali si vespolek, protože neměli politického umění, takže se zase rozptylovali a hynuli. Tu Zeus, pojav strach o náš lidský rod, aby zcela nevyhynul, pošle Herma, aby c uvedl mezi lidi stud a spravedlnost, aby byly udržovateli řádu a pouty spojujícími přátelství. Tu se táže Hermés Dia, jakým že způsobem by dal lidem spravedlnost a stud: „Zdalipak mám jim rozdělit i tyto schopnosti tak, jako jsou rozdělena umění? Jsou pak rozdělena takto: jeden, který se vyzná v lékařském umění, stačí na mnoho neodborníků, a tak i jiní odborníci; mám takto uložit mezi lidmi i spravedlnost a stud, d či je mám rozdělit mezi všechny?“ „Mezi všechny,“ pravil Zeus, „a všichni ať jsou jich účastni; neboť by nevznikly obce, kdyby jich bylo účastno jen několik málo jednotlivců jako jiných umění; a dej mým jménem zákon, že ten, kdo není schopen mít podíl studu a spravedlnosti, má být usmrcen jakožto náказа obce.“

Takto tedy, Sókrate, a z těchto důvodů Athéňané i jiní, kdykoli se jedná o tesařské nebo některé jiné odborné zdatnosti,

c myslí, že jen několik málo lidí může být účastno rady, a jestliže radí někdo, kdo nenáleží k těm několika málo, neposlouchají ho, jak ty pravíš – a to právem, dodávám já. Avšak kdykoli jdou do rady ve věcech občanské zdatnosti, jež se má zcela pohybovat v mezích spravedlnosti a rozumnosti, právem poslouchají každého muže, jsouce přesvědčeni, že každému náleží míti účast v této zdatnosti, sice že by nebylo obcí. To je, Sókrate, příčina té věci.

323 Abys pak nehledal nějaký klam v myšlence, že vskutku všichni lidé soudí, že každý muž je účasten spravedlnosti i ostatní občanské zdatnosti, tu máš i tento důkaz. Jde-li o jiné zdatnosti než občanské, jak o nich ty mluvíš, tu jestliže někdo o sobě tvrdí, že je dobrý pištec nebo že se vyzná v kterémkoli jiném umění, v kterém se však nevyzná, buď se mu vysmívají nebo se na něho horší, a jeho blízcí přicházejí a napomínají ho, jako by bláznil. Avšak jde-li o spravedlnost a ostatní občanskou zdatnost, i když o někom vědí, že je nespravedlivý, tu jestliže tento sám na sebe povídá před lidmi pravdu, co tam pokládali za rozumnost, mluvit pravdu, zde pokládají za bláznovství a tvrdí, že všichni mají o sobě říkat, že jsou spravedliví, ať jsou nebo ne, sice že ten, kdo si neosobuje spravedlnost,³¹ blázní; mají za nutné, že každý člověk musí být aspoň nějak účasten té zdatnosti, sice že by nemohl žít v lidské společnosti.

c Tolik o tom, že právem poslouchají každého muže jako rádce o této zdatnosti, protože soudí, že každý jest jí účasten; dále pak se ti pokusím dokázat, že soudí, že není od přirozenosti ani sama od sebe, nýbrž že to je věc učení a že se jí člověku dostává přičiněním. Pokud jde o zla, o kterých lidé soudí, že je vespolek mají přirozeností nebo osudem, nikdo se pro ně nerozčiluje ani nenapomíná ani nepoučuje ani netrestá těch, kteří je mají, aby nebyli takoví, nýbrž každý je lituje; je to jako s lidmi oškli-vými nebo malými nebo slabými: kdo by byl tak nerozumný, aby proti nim nějak takto postupoval? Neboť o těchto věcech, tuším, vědí, že se jich lidem dostává přirozeností a osudem, vě-

cí krásných i jim opačných; ale jde-li o dobra, kterých se podle jejich mínění dostává lidem z přičinění a cviku a učení, tu jestliže jich někdo nemá, a má zla jim opačná, pro ta věru vznikají hněvy i tresty i napomínání. Jedním z těch zel jest i nespravedlnost a bezbožnost a zkrátka všechno, co je opak občanské zdatnosti; zde se tedy každý na každého rozčiluje a napomíná ho, patrně v přesvědčení, že lze tu zdatnost získat z přičinění a učení. Jestliže pak chceš uvážít, Sókrate, jaký asi význam má trestat ty, kteří se dopouštějí bezpráví, sama ta úvaha tě poučí, že lidé pokládají zdatnost za věc získatelnou. Neboť nikdo, kdo se nerozumně nemstí jako zvíře, netrestá viníka myslé na to a z toho důvodu, že se provinil; ale kdo přistupuje k trestu s rozumem, nemstí se za minulé provinění – vždyť by nemohl způsobit, aby se odestalo to, co se stalo –, nýbrž trestá pro budoucnost, aby se znova neprovinil ani sám ten, kdo je trestán, ani jiný, kdo by uviděl jeho potrestání. A když má takovou myšlenku, myslí, že lze ke zdatnosti vychovati; trestá tedy pro odvrácení. Nuže toto mínění mají všichni, kteří mstí provinění i soukromě i veřejně. Stíhají pak i jiní lidé mstou a trestem ty, o kterých se domnívají, že se provinili, a ne nejméně Athéňané, tvoji spoluobčané; takže podle toho náleží i Athéňané mezi ty, kdo soudí, že zdatnost je věc získatelná a učitelná. Že tedy právem přijímají tvoji spoluobčané i od kováře i od ševce rady v politických věcech a že soudí, že zdatnost je věc získatelná a učitelná, to jsem ti, Sókrate, jak se mi aspoň zdá, dostatečně dokázal.

d Ještě pak zbývá otázka, která ti působí nesnáze stran těch nejlepších mužů, čím to, že nejlepší mužové ostatním věcem učí své syny, těm, které závisí na učitelích, a dělají je v nich moudrými, ale v té zdatnosti, kterou jsou sami zdatní, je nečiní vynikajícími. O tomto, Sókrate, ti už nebudu vypravovat mýtus, nýbrž podám ti rozumovou úvahu. Uvažuj takto: zдалipak jest, či není jistá jedna věc, které musí být všichni občané účastni, má-li být možné bytí obce? V tom je totiž řešení té

otázky, která ti působí nesnáze, nebo nikde jinde. Dejme tomu, že jest a že tato jedna věc není ani tesařství ani kovářství ani hrnčičství, nýbrž spravedlnost a rozumnost a být zbožný, a abych tu jednu věc nazval úhrnně, mužská zdatnost. Dejme tomu, že tohoto mají být všichni účastní a ve spojení s tím že má každý muž jednati, kdykoli se chce i něčemu jinému učití nebo něco jiného dělati, ale bez toho nikoli, a kdo toho není účasten, že má být poučován a trestán, i dítě i muž i žena, až by se působením trestu stal lepším; na koho by však tresty a poučování neúčinkovaly, ten že má být jako nevyhlášený vyvržen z obcí nebo usmrčen. Jestliže se ta věc takto má a jestliže při této její přirozené povaze nejlepší muži ostatním věcem dávají své syny učit, ale této ne, považ, jak podivně se jeví ti nejlepší! Neboť že ji pokládají za učitelnou, jak soukromě, tak veřejně, to jsme dokázali; ale přes to, že jí lze učit a pěstovat ji, oni tedy dávají své syny učit jiným věcem, jejichž neznalost se netrestá smrtí, ale při čem hrozí jejich synům trest smrti a vyhnanství, když se tomu nenaučí a když nejsou vypěstováni k zdatnosti, a kromě smrti zabavení jmění, a abych zkrátka řekl, úplné rozvrácení rodin, tomu tedy je nedávají učit a o to se nestarají vším možným způsobem? Je třeba si mysliti, že ano, Sókrate.

Počínající od útlého věku po celý život člověka učí a napomínají. Hned jak dítě chápe význam slov, chůva, matka, pěstoun i sám otec se usilovně snaží o to, aby byl chlapec co nejlepší, při každém skutku i slovu poučujíce a ukazujíce, že to je spravedlivé a to nespravedlivé, toto krásné a toto ošklivé, toto zbožné a toto hříšné, to dělej a to nedělej. A jestliže dobrovolně poslouchá, dobře; pakli ne, tu jako zkroucené a ohnuté dřevo ho narovnáávají pohružkami a ranami. Potom, když ho posílají do škol, přikazují učitelům, aby mnohem více pečovali o dobré chování chlapců než o učení písmu a hru na kitharu. Učitelé pečují o tyto věci, a když se chlapci zase naučí písmu a dovedou rozumět tomu, co je napsáno, jako tehdy řeči, před-

kládají jim na lavicích ke čtení básně dobrých básníků a nutí je, aby se jim učili nazpaměť, básně, v nichž jsou obsažena mnohá napomenutí, mnohá vypravování i chvály a velebení zdatných mužů ze staré doby, aby je chlapec snažně napodoboval a toužil stát se také takovým. Také učitelé hudby podobným způsobem pečují o uměšenost a aby se mladí lidé nedopouštěli ničeho zlého. Kromě toho, když se chlapci naučí hrát na kitharu, učí je zase básním jiných dobrých básníků lyrických, jež podkládají skladbám na kitharu, a donucují rytmy a harmonie pronikat duše chlapců, aby byli krotší, aby se stávali rytmičtějšími a harmoničtějšími, a tím aby byli způsobilí k mluvení a jednání; neboť veškeren život člověka potřebuje rytmu a harmonie. Mimoto pak je posílají ještě k učitelí tělocviku, aby s dokonalejšími těly sloužili zdatné mysli a aby nebyli nuceni pro nedostatečnost těl bojácně couvati v bojích i v ostatních činnostech. A to dělají nejvíce ti, kteří nejvíce zможou – nejvíce pak zможou nejbohatší –, a jejich synové v nejranějším věku začínají chodit do škol a nejpozději z nich vycházejí. Když pak vyjdou ze škol, tu zase obec je nutí učit se zákonům a podle nich žít jako podle vzoru, aby nejednali maně sami o sobě; jako učitelé písma předpisují dětem, které ještě neumějí psát, písátkem čáry a takto jim dávají psací desku a nutí je psát podle vedení těch čar, právě tak i obec předpisuje zákony, vynálezy dobrých starých zákonodárců, a nutí podle nich vládnout i dát se ovládat; kdokoli je přestupuje, toho trestá; a toto trestání se jmenuje u vás i na mnoha místech jinde rovnání,³² jako by spravedlnost narovnávala. Nuže, když je i soukromě i veřejně tak veliká péče o zdatnost, tu se divíš, Sókrate, a jsi na rozpacích, zdali lze zdatnosti učit? Ale tomu se není třeba divit, nýbrž mnohem spíše tehdy, kdyby jí nebylo lze učít.

Proč se tedy stávají mnozí synové zdatných otců špatnými? Poslyš zase to; není to totiž nic divného, ač jestliže jsem měl pravdu v předcházejícím výkladu, že této věci, zdatnosti, ne-

smí být nikdo neznalcem, má-li být obec. Jestliže se má to, o čem mluvím, tak – a má se tak zcela jistě – pomysli – podle své volby – na kterékoli jiné zaměstnání a obor nauky. Představ si, že by nebylo možné bytí obce, kdybychom nebyli všichni pištcí, každý takový, jak by byl schopen, a že by tomu umění soukromě i veřejně každý každého učil a káral toho, kdo by dobře nepískal, a nikdo by z nepřejcnosti neodpíral toho učení, jako nyní nikdo neodpírá učení spravedlnosti a zákonitosti, ani tu nic neskrývá pro sebe jako jiné dovednosti; neboť nám myslím vzájemná spravedlnost a zdatnost prospívá, a proto každý každému ochotně vykládá a poučuje ho o věcech spravedlivých a zákonitých. Kdybychom tedy takto měli i v pišteckém umění veškerou ochotu a nesobeckost vespolek se poučovat, myslíš, Sókrate, že by se dobrými pištcí stávali více synové dobrých pištců nežli špatných? Myslím, že ne, nýbrž čím syn by se narodil s nejlepším nadáním k hudbě, ten by vypěl ve vynikajícího umělce, a čím bez nadání, zůstal by neznám; a často by se syn dobrého pištee stal špatným pištcem a často zase špatného dobrým; avšak všichni by byli dostatečně schopnými pištcí proti neumělcům a lidem nic nerozumějícím hudbě. Takto si myslí i nyní, že kdokoli se ti zdá nejnespravedlivějším mezi lidmi vychovanými pod zákony a v lidské společnosti, ten že je spravedlivý a odborník v této věci, má-li se posuzovat podle lidí, kteří nemají ani vychování ani soudů ani zákonů ani žádného donucovacího prostředku, jenž by je neustále nutil pečovat o zdatnost, nýbrž kteří by byli nějací divoši jako ti, které loni o Lénajích uvedl na jeviště básník Ferekratés.³³ Kdyby ses ocitl mezi takovými lidmi, jako byli ti nepřátelé lidí ve sboru té komedie, ještě bys byl tuze rád, kdyby ses setkal s Eurybatem a Frynóndou,³⁴ a bědoval bys v touze po špatnosti zdejších lidí. Nyní však jsi vybíravý, Sókrate, protože jsou všichni učitelé zdatnosti, pokud každý jednotlivý může, a nikdo se ti takovým nejeví. Je to zrovna tak, jako kdybys hledal, kdo nás učí mluvit po řecku: žádný zvláštní učitel by se neobjevil. Podobně

myslím, kdybys hledal, kdo by nám naučil syny řemeslníků tomu řemeslu samému, kterému se naučili od otce, pokud byl s to otec i otcovi přátelé zabývající se tímž řemeslem, a ptal by ses, kdo by je ještě naučil. Myslím, Sókrate, že by se pro tyto lidi nesnadno objevil učitel, ale pro úplné neznalce snadno. Tak je tomu při zdatnosti i při všech ostatních věcech; ale jestliže jest někdo, kdo třeba jen málo mezi námi vyniká tím, že dovede přiblížit ke zdatnosti, musíme být tomu rádi. Nuže já si myslím, že já jsem jeden z nich a že bych lépe než ostatní lidé dovedl prospěti člověku, aby se stal krásným a dobrým, a to tak, že jsem hoden mzdy, kterou si dávám platit, a ještě větší, jak se zdá i samému tomu, kdo se u mne vyučí. Proto také jsem si zařídil takovýto způsob placení odměny: kdykoli se někdo u mne vyučí, dá mi, jestliže chce, peníze, kterých já žádám; pakli nechce, jde do chrámu a tam pod přísahou řekne částku, na jakou oceňuje to mé učení, a tu složí.

Takto jsem ti, Sókrate, vyložil mýtem i úvahou, že zdatnosti je možno učit, že tak soudí Athéňané a že není nic divného, rodí-li se ze zdatných otců špatní synové a ze špatných zdatní; vždyť i Polykleitovi synové,³⁵ vrstevníci tuhle Parala a Xanthippa, nejsou nic proti svému otci, a tak i jiní synové jiných umělců. Těmto zde však se to ještě nemá vytýkat, neboť ještě v nich jsou naděje; vždyť jsou mladí.

Prótagoras proslovil tak dlouhou a takovou přednášku a potom ustal v řeči. A já jsem se okouzlen ještě dlouhou chvílí na něho díval mysle, že ještě něco řekne, a touže ho poslouchat. Ale když jsem zpozoroval, že opravdu skončil, s námahou jsem se vzpamatoval a řekl jsem pohlédnuv na Hippokrata: Synu Apollodórův, jak jsem ti vděčen, že jsi mě přiměl sem jít; neboť si mnoho cením, že jsem slyšel to, co jsem slyšel od Prótagora. Dříve totiž jsem soudil, že není lidská péče, kterou se zdatní stávají zdatnými; ale nyní jsem o tom přesvědčen. Jenom mi překáží ještě jakási maličkost, o které jistě Prótagoras snadno dodatkem poučí, když poučí o těchto tak mnohých vě-

- 329 cech. Kdyby se někdo o těchto samých věcech dal do hovoru s některým z politických řečníků, snad by uslyšel i takové řeči buď od Perikleia, nebo od některého jiného z těch, kdo umějí mluvit; ale kdyby se někoho ještě na něco otázel, tu jako knihy nedovedou ani odpovědět, ani sami se na něco otázat, nýbrž jestliže se jich někdo dodatečně otáže třeba jen na nějakou maličkost z toho, o čem se mluvilo, jsou jako měděné nádoby, které, když se do nich udeří, dlouho znějí a protahují zvuk, dokud je někdo nepřidrží; tak i řečníci, když dostanou jen malou otázku, natahují na hony dlouhou řeč. Avšak zde Prótagoras dovede jednak pronést dlouhé a krásné řeči, jak se právě ukazuje, dovede však také na otázku odpovědět krátce i dát otázku a vyčkat i vyslechnout odpověď, což jde pohotově jen málokomu. Nyní tedy, Prótagoro, chybí mi něco málo, a budu mít všechno, jen kdybys mi odpověděl na toto. Tvrdíš, že zdatnosti lze učit, a já i tobě věřím, ač jestliže věřím komu jinému na světě; nad čím jsem se však v tvé řeči pozastavil, to mi v duši doplní. Řekl jsi totiž, že Zeus poslal lidem spravedlnost a stud, a zase na mnoha místech v tvé řeči se mluvilo o spravedlnosti, rozumnosti, zbožnosti a o všem tom, že to je dohromady jedna věc, zdatnost.³⁶ Nuže právě toto mi zevrubně vylož, zdali je zdatnost jakési jedno, a spravedlnost, rozumnost a zbožnost jsou její části, či jsou všechny tyto věci, které jsem právě uvedl, jen jména pro jedno a totéž. To je to, co mi ještě leží na srdci.
- d Však na to je, Sókrate, snadno odpovědět, že vlastnosti, na které se tážeš, jsou části zdatnosti, jež jest jedno.
- Zdalipak v tom smyslu, jako jsou částmi části obličej, ústa, nos, oči a uši, či jako jsou části zlata, jež se nic neliší jedny od druhých, od sebe vespolek i od celku, leda velikostí a malostí?
- e Zdá se mi, Sókrate, že oním způsobem, jako se mají části obličej k celému obličej.
- Zdalipak tedy, děl jsem já, lidé mají z těchto částí zdatnosti jedni tu, druhí onu, či jestliže někdo nabude jedné, nutně musí mít všechny?

Nikoli, vždyť mnozí jsou zmužilí, ale nespravedliví, a jiní zase spravedliví, ale ne moudří.

330 Jsou tedy i tyto vlastnosti části zdatnosti, děl jsem já, moudrost a zmužilost?

Zcela jistě; a nejdůležitější z těch částí je moudrost.

Každá z nich jest, děl jsem já, něco jiného, pravda?

Ano.

Zdalipak má každá z nich i svou vlastní působnost? Jako například u částí obličej je není oko něco takového jako uši, ani jeho působnost není táž; ani z ostatních částí není žádná jako druhá ani co do působnosti ani po ostatních stránkách. Zdalipak tedy je tomu tak i s částmi zdatnosti, že není jedna jako druhá, ani sama ani její působnost? Či není snad zřejmé, že se b to tak má, je-li tu podobnost s tím příkladem?

Ano, má se to tak, Sókrate.

A já jsem řekl: Tedy žádná jiná z částí zdatnosti není něco takového jako vědění, ani jako spravedlnost, ani jako zmužilost, ani jako rozumnost, ani jako zbožnost.

Ne.

Nuže, děl jsem já, uvažme společně, jaká asi je každá z nich. Nejprve toto: spravedlnost, je to nějaká věc, či to není žádná c věc? Mně se totiž zdá, že ano; a co tobě?

Také mně, odpověděl.

Tedy dejme tomu, že by se někdo otázel mne a tebe: „Prótagoro a Sókrate, řekněte mi o této věci, kterou jste právě jmenovali, o spravedlnosti, je ta věc sama spravedlivá, či nespravedlivá?“ Já bych mu odpověděl, že spravedlivá; a jak bys ty hlasoval? Stejně jako já, či jinak?

Stejně.

„Jest tedy spravedlnost něco takového, jako býti spravedlivý?“ Já bych řekl, že ano, odpovídaje na tu otázku; ty snad také? d

Ano.

Kdyby se nás tedy potom otázel: „Uznáváte snad i nějakou zbožnost?“ řekli bychom, jak myslím, že ano.

Ano, odpověděl.

„Tedy snad uznáváte, že i to je nějaká věc?“ – řekli bychom, že ano, či ne?

I v tom souhlasil.

„Zdalipak soudíte o této věci samé, že je něco takového, jako být bezbožný, či jako být zbožný?“ Tu bych se pohoršil nad tou otázkou a řekl bych: Zadrž, člověče! věru by sotva bylo něco jiného zbožného, nebude-li zbožná sama zbožnost. A co ty? Neodpověděl bys také tak?

Ovšemže ano.

Dejme tomu, že by tedy potom řekl tázaje se nás: „Jakpak jste to tedy mluvili před malou chvílí? Snad jsem vás dobře neslyšel? Zdálo se mi, že tvrdíte, že se části zdatnosti mají k sobě navzájem tak, že žádná z nich není jedna jako druhá.“ Tu bych mu já řekl: Všechno ostatní jsi dobře slyšel, ale že se domníváš, že jsem to řekl také já, v tom ses přeslechl, neboť to odpověděl tuhle Prótagoras,³⁷ a já jsem se tázal. Kdyby pak řekl: „Mluví tento zde pravdu, Prótagoro? Ty tvrdíš, že z částí zdatnosti není žádná jedna jako druhá? Je tato řeč tvá?“ – co bys mu odpověděl?

Nutno, Sókrate, se přiznat, že ano.

Nuže co mu odpovíme, Prótagoro, po tomto přiznání, jestliže se nás dále otáže: „Tedy zbožnost není taková, že by to byla spravedlivá věc, ani spravedlnost, že by to byla věc zbožná, nýbrž něco, co není zbožné? A zbožnost je něco takového, že to není věc spravedlivá, a tedy je to věc nespravedlivá a spravedlnost je věc nezbožná?“ Co mu odpovíme? Já sám za sebe bych řekl, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá; i za tebe, kdybys mě nechal, bych odpověděl právě totéž, že spravedlnost je buď totéž co zbožnost, nebo věc jí velmi podobná a zcela jistě že je spravedlnost něco takového jako zbožnost a zbožnost něco takového jako spravedlnost. Nuže viz,

Nezdá se mi právě, Sókrate, že by to bylo tak jednoduché,

abych mohl připustit, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá, nýbrž zdá se mi, že v tom je nějaký rozdíl. Ale co na tom záleží? Jestliže chceš, dejme tomu, že spravedlnost je věc zbožná a zbožnost spravedlivá.

To ne!, děl jsem já; neboť mně nejde o to, aby bylo podrobeno zkoušce tohle „jestliže chceš“ a „jestliže se ti zdá“, nýbrž abychom jí byli podrobeni já a ty. Toto „já a ty“ říkám proto, že podle mého mínění by byla úvaha nejlépe zkoušena tak, kdyby se z ní vyňalo slůvko „jestliže“.

Nuže jistě se v něčem podobá, děl on, spravedlnost zbožnosti; vždyť se podobá cokoli čemukoli aspoň poněkud. Například bílé se v něčem podobá černému, tvrdé měkkému a tak i ostatní věci, které jsou napohled mezi sebou největší opaky. I ty věci, o kterých jsme tehdy řekli, že mají jinou působnost a že nejsou jedna jako druhá, totiž části obličeje, poněkud se vespolek podobají a jsou jedna jako druhá. Proto tímto způsobem bys dokázal, kdybys chtěl, i to, že všechny věci jsou si vespolek podobny. Ale není správné nazývat věci mající něco podobného podobnými, ani věci mající něco nepodobného nepodobnými, i kdyby měly docela malou podobnost.

Já jsem se tomu podivil a řekl jsem mu: Podle tebe je vzájemný poměr spravedlivého a zbožného takový, že je v něm jen málo vzájemné podobnosti?

Docela takový ne, pravil, avšak ani ne takový, jak podle mého zdání myslíš ty.

Nuže, děl jsem já, protože ti je toto, jak se mi zdá, nepříjemné, nechme to být a podívejme se na tuto jinou myšlenku z tvé řeči. Je něco, co nazýváš nerozumností?³⁸

Přisvědčil.

Není-li pak pravým opakem této věci moudrost?

Mně se zdá, pravil.

Kdykoli lidé jednají správně a prospěšně, zdalipak jsou tedy, takto jednajíce, podle tvého zdání rozumní, či naopak?

Rozumní.

- b A nejsou snad rozumní rozumností?
Nutmě.
Není-li pravda, že lidé nejednající správně jednají nerozumně a nejsou rozumní, když takto jednají?
I mně se tak zdá.
Tedy jednati nerozumně je opak jednání rozumného?
Řekl, že ano.
Není-li pravda, že nerozumné jednání je způsobováno nerozumností a rozumné rozumností?
Souhlasil.
Není-li pravda, že dělá-li se něco silou, dělá se to silně, a jestliže něco slabostí, slabě?
Zdálo se mu tak.
A jestliže se něco dělá s rychlostí, dělá se to rychle, a jestliže něco s pomalostí, pomalu?
- c Řekl, že ano.
A jestliže se něco dělá tímž způsobem, je to děláno od téhož činitele, a jestliže něco opačně, od opačného?
Přisvědčil.
Nuže, děl jsem já, jest něco krásné?
Připouštěl.
Jest tomuto opakem něco jiného kromě ošklivého?
Není.
A jest něco dobré?
Jest.
Jest tomuto opakem něco jiného kromě zlého?
Není.
A co, jest v hlasu něco vysoké?
Řekl, že ano.
Jest snad opakem proti tomuto něco jiného kromě hlubokého?
Řekl, že ne.
Není-li tedy pravda, děl jsem já, že jedné každé z opačných věcí je opakem toliko jedna jediná, a ne mnoho věcí?
Souhlasil.

- Nuže tedy, děl jsem já, shrňme ty věci, které jsme souhlasně uznali. Uznali jsme, že jednomu je opakem toliko jedno, a ne více věcí?
Uznali jsme.
A že co se dělá opačně, je děláno od opačného činitele?
Řekl, že ano.
A uznali jsme, že cokoli se dělá nerozumně, dělá se opačně proti tomu, co se dělá rozumně?
Řekl, že ano.
A co se dělá rozumně, že je děláno od rozumnosti, a co nerozumně, od nerozumnosti?
Připouštěl.
Jestliže se to tedy dělá opačně, je to asi děláno od opačného činitele?
Ano.
Tedy jedno je děláno od rozumnosti, druhé od nerozumnosti.
Ano.
Opačně?
Ovšemže.
Od činitelů vespolek opačných, pravda?
Ano.
Tedy nerozumnost je opak rozumnosti?
Petrně.
Nuže, pamatuješ se, že jsme dříve souhlasně uznali, že nerozumnost je opak proti moudrosti?
Souhlasil.
A že opakem proti jednomu jest toliko jedno?
Tak jest.
Nuže, Prótagoro, kterou z těch dvou vět máme opustit? Tu, že opakem proti jednomu jest toliko jedno, či tu, v které se pravidlo, že moudrost jest něco různého od rozumnosti, že jedno i druhé je část zdatnosti, a kromě té různosti že to jsou i věci nepodobné, ony samy i jejich působnosti, právě tak jako části obličejů? Kterou tedy máme opustit? Vždyť obě tyto věty ne-

znějí zrovna hudebně, neboť se spolu neshodují ani melodicky ani harmonicky. Jak by se také shodovaly, jestliže je nutný zá-
 b věr, že toliko jedno je opakem proti jednomu, a ne proti více věcem, ale na druhé straně zase se ukazuje, že proti nerozumnosti, jedné to věci, jsou opaky moudrost a rozumnost? Je tomu tak, Prótagoro, či nějak jinak?

Souhlasil, a to velmi nerad.

Není tedy snad rozumnost a moudrost jedno? A dříve zase se nám ukázalo, že spravedlnost a zbožnost je skoro totéž.

c Nuže tedy, Prótagoro, pokračoval jsem já, neustañme z únavy, nýbrž prozkoumejme i zbývající věci. Zdalipak se ti zdá, že některý člověk dopouštějící se bezpráví jedná rozumně v tom, že činí bezpráví?

Já bych se styděl, Sókrate, to uznat, kdežto mnozí lidé řkají, že ano.

Zdalipak se mám tedy se svou řečí obrátit k nim, či k tobě?

Cheč-li, pravil, promluv nejprve k této řeči těch mnohých lidí.

Mně je to stejné, jen když budeš ty odpovídat, ať už je toto tvé mínění, nebo ne. Neboť já zkoumám především myšlenku, avšak při tom se snad stává, že jsem zkoumán i já, který se táži, i ten, kdo odpovídá.

d Tu nám Prótagoras nejprve dělal okolky – ukazoval na to, že ta otázka je nesnadná –, avšak potom souhlasil, že bude odpovídat.

Nuže tedy, děl jsem já, odpověz mi na jednu věc ze začátku. Zdá se ti, že někteří lidé dopouštějící se bezpráví jsou rozumní?

Budiž, pravil.

Slovy „býti rozumný“ míníš dobře mysliti?

Řekl, že ano.

A slovy „dobře mysliti“ dobře rozvažovati, že činí bezpráví?

Budiž.

Zdalipak, děl jsem já, jestliže se mají dobře, když činí bezpráví, či jestliže zle?

Jestliže dobře.

Soudíš tedy, že jsou jisté dobré věci?

Soudím.

Zdalipak tedy, děl jsem já, jsou dobré ty věci, které jsou prospěšné lidem?

U Dia, pravil, já nazývám jisté věci dobrými, i kdyby nebyly e prospěšné lidem.

A mně se zdálo, že je Prótagoras již podrážděn a že se vzpírá a je hotov postaviti se proti odpovídání; když jsem tedy viděl, že je v takovém stavu, s opatrností jsem se ho mírně zeptal: Zdalipak máš na mysli, Prótagoro, věci, které nejsou prospěšné 334 nikomu z lidí, či které vůbec nejsou prospěšné? A takové ty nazýváš dobrými?

Nikoli, pravil. Ale já znám mnoho věcí, které jsou lidem neprospěšné, jídla, nápoje, léky a tisíce jiných, a jiné zase prospěšné; jiné nejsou ani prospěšné, ani neprospěšné lidem, ale koním ano; jiné jen skotu, jiné psům; jiné zase žádnému z těchto druhů, ale stromům; jiné jsou u stromu kořenům dobré, ale výhonkům škodlivé, jako například hňuj je u všech rostlin dobrý, když se klade k jejich kořenům, ale kdybys jej chtěl přikládat k lodyhám a mladým ratolestem, všechno ničf; vždyť i olej je velmi škodlivý všem rostlinám a zcela zhoubný srsti ostatních živočichů vyjma vlasy člověka, kdežto vlasům člověka i ostatnímu tělu pomáhá. Dobré je něco tak složitého a rozmanitého, že i zde je jedna a táž věc člověku pro vnější části jeho těla dobrá, ale pro vnitřní velmi škodlivá; a proto všichni lékaři zakazují nemocným, aby neužívali oleje, leda zcela malé dávky v jídlech, jen co by se udusila nelibost čichových dojmů při jistých druhých pokrmů.

Po této jeho řeči přítomní zahlučeli pochvalou, že dobře mluví, a já jsem řekl: Prótagoro, já jsem jakýsi zapomnětlivý člověk, a když ke mně někdo dlouze mluví, zapomínám, o čem je řeč. Kdybych byl nahluchlý, jistě bys pokládal za potřebné, jestliže bys chtěl se mnou rozmlouvat, mluvit hlasitěji než s jinými lidmi; proto tedy podobně i nyní, když ses setkal se zapo-

mnětlivým, stahuj mi své odpovědi a dělej je kratší, mám-li tě sledovat.

V jakém smyslu mě to vybízíš, abych ti krátce odpovídal? Mám ti snad dávat kratší odpovědi, nežli je třeba?

Nikoli, děl jsem já.

e Tedy tak dlouhé, jak je třeba?

Ano, děl jsem já.

Zdalipak ti tedy mám dávat takové odpovědi, jaké se zdají potřebnými mně či jaké tobě?

335 Slyšel jsem, děl jsem já, že ty i sám umíš i jiného dovedeš naučit mluvit o týchž věcech podle libosti buď tak dlouze, že řeč nikdy nedojde, nebo zase tak krátce, že by nikdo nepromluvil stručněji než ty. Jestliže tedy hodláš se mnou rozmlouvat, uživej ke mně toho druhého způsobu, stručnosti.

Sókrate, pravil, já jsem již s mnoha lidmi podstoupil řečnický zápas, a kdybych dělal toto, k čemu mě ty vybízíš, to jest kdybych mluvil tak, jak by mi poroučel mluvit protivník, nad nikým bych nevynikal ani by nebylo známo Prótagorovo jméno mezi Hellény.

b Poznal jsem, že on sám nebyl spokojen se svými dřívějšími odpověďmi a že dobrovolně nebude chtít v rozmluvě odpovídat. Proto usoudiv, že již není má věc účastnit se těch hovorů, řekl jsem: Však ani já, Prótagoro, nelpím na tom, abychom vedli rozhovor proti tvé mysli; ale budeš-li ty chtít rozmlouvat tak, jak já jsem schopen sledovat, tehdy budu s tebou rozmlouvat. Neboť jak se o tobě říká a jak i ty sám tvrdíš, ty dovedeš ve společnosti mluvit i dlouze i stručně – vždyť jsi moudrý –, ale c já jsem k tomuto dlouhému mluvení neschopen, ačkoli bych si přál, abych dovedl tak mluvit. Ale ty, jenž jsi schopen k obojímu způsobu, měl jsi nám ustoupit, aby se byl rozhovor mohl konat; takto však když nechceš a já mám cosi na práci a nemohl bych u tebe zůstat, když bys rozpřádal dlouhé řeči – musím totiž kamsi jít –, půjdu, ačkoli bych snad i to docela rád od tebe slyšel.

A hned po těchto slovech jsem vstával, jako bych chtěl odejít. A jak jsem vstával, uchopí mě Kallias pravicí za ruku a levicí mě chytil za tento můj plášť a řekl: Nepustíme tě, Sókrate, d neboť jestliže ty odejdeš, nebudou naše rozmluvy už takové. Prosim tě tedy, zůstaň u nás; vždyť já bych nic tak rád neposlouchal jako tvůj a Prótagorův rozhovor. Nuže udělej nám všem po vůli!

A já jsem řekl – již jsem totiž stál, jsa připraven k odchodu: Synu Hipponikův,³⁹ já se vždy obdivuji tvé lásce k moudrosti a také nyní tě pro ni chválím a mám rád; proto bych chtěl ti e udělat po vůli, kdybys mne žádal o možné věci. Ale takto je to, jako kdybys na mně chtěl, abych stačil Krisónu z Himery,⁴⁰ vynikajícímu běžci, nebo abych běžel o závod s některým z běžců na dlouhé vzdálenosti nebo z celodenních běžců a stačil jim. Tu bych ti řekl, že mnohem více nežli ty chci já sám na 336 sobě, abych se jim vyrovnal v běhu, ale že nemohu; ale chceš-li vidět spolu běžet mne a Krisóna, požádej – řekl bych – tohoto, aby se přizpůsobil, neboť já nedovedu rychle běžet, ale on dovede pomalu. Jestliže tedy toužíš slyšet mne a Prótagoru, požádej jeho, aby mi i nyní odpovídal tak, jako mi na začátku odpověděl, stručně a přesně jen na otázky; pakli ne, jakým b způsobem se povedou rozmluvy? Já jsem si totiž myslel, že je rozdíl mezi tím, když lidé ve společnosti mezi sebou rozmlouvají, a veřejným řečením k lidu.

Ale vidíš, Sókrate, zdá se mi, že má pravdu Prótagoras, když žádá, aby mu bylo dovoleno rozmlouvat, jak chce, i ty, jak zase ty chceš.

Tu přejal řeč Alkibiadés a pravil: Nemluvíš dobře, Kallio; neboť tuhle Sókratés se přiznává, že nemá dar dlouhé řeči, a ustupuje v tom Prótagorovi, ale pokud jde o schopnost rozmlouvat a umění dát i přijmout důvodnou myšlenku, tu bych se c divil, kdyby ustupoval někomu na světě. Jestliže se tedy i Prótagoras přiznává, že je proti Sókratovi slabší v rozmlouvání, Sókratovi to stačí; pakli si osobuje to umění, ať rozmlouvá, dá-

d vaje otázky a odpovídá, ale ne tak, že by při každé otázce rozprávěl dlouhou řeč, vyhýbaje se důvodům a nechtěje odpovídat, a že by mluvil tak dlouho, až by většina posluchačů zapomněla, čeho se týkala otázka; neboť za Sókrata já ručím, že nezapomene, ačkoli žertuje a říká, že je zapomnětlivý. Mně se tedy zdá, že vhodnější je to, co praví Sókratés; neboť každý má projevovat své mínění.

c Po Alkibiadovi, jak myslím, mluvil Kritias: Prodikey a Hippio, Kallias, jak se mi zdá, velmi straní Prótagorovi, a Alkibiadés se pokaždé řevnivě zastává toho, čehokoli se chopí. Ale my nesmíme stranit ani Sókratovi, ani Prótagorovi, nýbrž společně oba žádat, aby rozmluvu uprostřed nepřerušili.

337 Po těchto jeho slovech řekl Prodikos: Dobře podle mého mínění mluvíš, Kritio; neboť ti, kdo jsou přítomni při takovýchto řečech, mají být společní posluchači obou rozmlouvajících, nikoli však k oběma stejní – neboť to není totéž:⁴¹ je totiž třeba společně oba vyslechnouti, ale ne měřit jednomu i druhému stejnou měrou, nýbrž moudřejšímu větší, méně vzdělanému menší. Já sám vás žádám, Prótagoro a Sókrate, abyste byli povolní a abyste se o myšlenkách domlouvali, nikoli však přeli – domlouvají se totiž i v dobrém přítel s přítelem, ale prou se mezi sebou odpůrci a nepřátelé –, a tak by se nám naše schůzka stávala nejkrásnější. Neboť vy, řečníci, byste takto u nás, posluchačů, získávali nejvíce ocenění, nikoli pochvaly – neboť ocenění vzniká v duších posluchačů bez klamu, kdežto chvála vzniká v řeči lidí často proti svému mínění lhoucích –, a my zase, posluchači, bychom takto měli největší potěšení, nikoli požitek – neboť mítí potěšení jest, když se člověk něčemu učí a nabývá poznání samou myslí, kdežto mítí požitek, když něco jí nebo zakouší nějakou jinou libost samým tělem.

c Po této řeči Prodikově velmi mnozí z přítomných projeví svůj souhlas. Po Prodikovi promluvil moudrý Hippias: Mužové, kteří tu jste přítomni, já soudím, že vy všichni jste dohromady příbuzní a blízcí a spoluobčané – přirozeností, ne zákonem;⁴² neboť

podobné je podobnému přirozeností příbuzné, avšak zákon, tyran lidí, dopouští se mnohých násilností proti přirozenosti. Nuže my jsme nejmoudřejší z Hellénů, a právě proto jsme se nyní sešli v Helladě do samého střediska moudrosti⁴³ a v tom městě samém do tohoto největšího a nejbohatšího domu; tu by bylo pro nás hanba, abychom sice znali přirozenost věcí, ale přitom neukázali nic, co by bylo hodno této důstojnosti, nýbrž jen se mezi sebou svářeli jako nejsprostší lidé. Já tedy žádám i radím, Prótagoro a Sókrate, abyste si vyšli navzájem vsířc jakoby podle rozhodnutí našeho smířčího soudu: ani ty nevyhledávej tento přesný druh rozmluv s přílišnou stručností, není-li milý Prótagorovi, nýbrž popust' a uvolni otežku řečí, aby se nám jevíly ve větší velikoleposti a kráse, a naopak zase ani Prótagoras ať nenapíná všechna lana a neubíhá s plnými plachtami na širé moře řečí ztrácí zemi z dohledu, nýbrž oba se dejte nějakou střední cestou. Tak tedy uděláte a poslechněte mne: zvolte si soudce, představeného a předsedu, který by vám udržoval náležitou délku řečí jednoho i druhého.

Tento návrh se zalíbil přítomným a všichni jej schválili. O mně řekl Kallias, že mě nepustí, a žádali mne, abych zvolil předsedu. Tu jsem řekl já, že by bylo nepěkné zvoliti soudce řečí. Neboť jestliže zvolený bude horší než my, nebylo by správné, aby horší předsedal lepším; bude-li stejný, ani tak by to nebylo správné, neboť stejný s námi bude také dělat stejné věci, takže bude zvolen zbytečně. Nuže tedy zvolíte lepšího. Ve skutečnosti, jak se já domnívám, je vám nemožno, abyste zvolili někoho moudřejšího, než je tento zde Prótagoras. Jestliže tedy zvolíte muže, který by nijak nebyl lepší a o kterém byste tvrdili, že jest, i to se stává pro tohoto zde hanbou, volit mu představeného jako nějakému prostému člověku, neboť co se mne týče, nic mi na tom nezáleží. Ale jsem ochoten udělat takto, aby se, jak si přejete, mohly konat rozmluvy v této naší společnosti: jestliže Prótagoras nechce odpovídat, ať se on táže a já budu odpovídat; a zároveň se pokusím mu ukázat, jak má po-

dle mého mínění odpovídající odpovídat. Až pak já odpovím na všechno, nač se mne on bude chtít ptát, ať zase on mně stejným způsobem odpovídá. Jestliže pak se bude zdát, že není ochoten odpovídat jen na otázky, já i vy společně ho požádáme e o totéž, oč vy nyní mne, aby nekazil naši schůzi. A pro tu věc naprosto není třeba, aby byl zvolen jeden předseda, nýbrž všichni společně budete předsedat.

Všem se zdálo, že se má tak udělat. A Prótagorovi se sice mnoho nechtělo, ale přece byl přinucen projevít souhlas, že se bude tázat, a až se dostatečně natáže, že zase bude ochoten stručně odpovídat.

339 Počal se tedy tázat asi takto: Já soudím, Sókrate, že pro muže je nejdůležitější částí vzdělání to, aby se vyznal v básních. To znamená, aby byl schopen v řečech básníků rozumět, co je dobře složeno a co ne, a dovedl to rozebrat a na danou otázku důvodně vyložit. Tak také i nyní bude se týkat otázka téhož předmětu, o kterém já a ty nyní rozmlouváme, zdatnosti, ale bude přenesena do básnictví; to bude jediný rozdíl. Praví kdesi Simónidés⁴⁴ Skopovi,⁴⁵ synu thessalského Kreonta:

b *Mužem dobrým doopravdy se stát je ovšem těžké, dokonalým rukama i nohama i rozumem, bez vady vypracovaným.*⁴⁶

Znáš tuto báseň, či ti ji mám uvést celou?

A já jsem řekl: Není třeba; ano, znám ji a náhodou jsem se mnoho zabýval tou básní.

Tím lépe. Nuže tedy zdá se ti, že je krásně složena a správně, či ne?

Velmi krásně a správně, odpověděl jsem.

Zdá se ti, že je báseň krásně složena, jestliže si básník sám sobě odporuje?

To ne, odpověděl jsem.

c Dívej se tedy lépe.

Ale, můj drahý, již jsem ji dostatečně promyslel.

Tedy víš, že dále v té básni kdesi praví:

*Ani mi souladně nezní výrok Pittakův, ačkoli je vysloven od muže moudrého; řekl, že těžké je být řádným.*⁴⁷

Pozoruješ, že tentýž básník praví i tato slova, i ona dříve uvedená? Víím, děl jsem já.

Nuže zdá se ti, že tato s oněmi souhlasí?

Mně se zdá, že ano – a přitom jsem se arci bál, aby neměl pravdu – a tobě se zdá, že ne?

Jak by se mi také mohlo zdát, že souhlasí sám se sebou, kdo d pronáší tyto oba výroky? Vždyť nejprve sám stanovil, že je těžké stát se vpravdě dobrým mužem, ale postoupiv v té básni o něco málo dále, na to zapomněl a Pittaka, který praví totéž jako on, že je těžké být řádný, toho kárá a říká, že ho odmítá, ačkoli praví totéž, co on sám. A jistě přece když kárá toho, kdo praví totéž jako on, je patrné, že kárá i sebe, takže buď v tom prvním, nebo v tom druhém výroku nemá pravdu.

Touto svou řečí způsobil u mnohých z posluchačů hlučný souhlas a chválu. A já, jako bych byl dostal ránu od dobrého e rohovníka, nejprve se mi zatmělo v očích a zatočila se mi hlava, když on toto pronesl a ostatní k tomu souhlasně zahlučeli. Potom – řeknu ti pravdu, že za tím účelem, abych nabyl času uvážít smysl básnickových slov – obrátím se k Prodikovi a zavolav na něj řekl jsem: Prodiku, Simónidés je přece tvůj krajan,⁴⁸ jsi povinen mu pomoci. A zdá se mi, že tě volám na pomoc právě tak, jako u Homéra Skamandros, když naň útočí Achilleus, volá na pomoc Simoenta a praví:

*Ty můj milený bratře, ted' oba tu rekovu sílu zdržme.*⁴⁹

Však i já volám tebe na pomoc, aby nám Prótagoras nevyvrátil Simónida. Vždyť také oprava ve prospěch Simónida vyžaduje tvého umění,⁵⁰ kterým rozeznáváš „chtítí“ a „toužití“, že to není b totéž, vedle mnoha krásných příkladů, které jsi uvedl před chvílí.

A nyní pozoruj, zdali máš také to mínění jako já. Nezdá se totiž, že by Simónidés sám sobě odporoval. Nuže Prodikou, projev nám napřed svůj úsudek: zdá se ti, že „státi se“ a „býti“ je totéž, či něco jiného?

Něco jiného, u Dia, řekl Prodikos.

Není-li pravda, děl jsem já, že v prvním výroku projevili sám Simónidés svůj vlastní úsudek, že je těžké státi se mužem vpravdě dobrým?

Máš pravdu, řekl Prodikos.

Avšak Pittaka kárá, an nepraví, jak se domnívá Prótagoras, totéž co on, nýbrž něco jiného. Neboť Pittakos nepokládal za těžké *státi se* řádným, tak jako Simónidés, nýbrž *býti* jím; a jak tvrdí tento zde Prodikos, býti a státi se není, Prótagoro, totéž. Jestliže pak není totéž býti jako státi se, neodporuje Simónidés sám sobě. A snad by řekl tuhle Prodikos a mnozí jiní podle Hésioda, že státi se dobrým je těžké – neboť že bozi *před zdatnost* položili *pot* –, avšak kdykoli člověk *dospěje na její vrchol, tu že je potom snadno* ji mít, *ačkoli je těžká*.⁵¹

Prodikos, uslyšev tento výklad, mě pochválil; avšak Prótagoras řekl: Ta tvá oprava, Sókrate, obsahuje větší chybu, nežli to, co opravuješ.

A já jsem řekl: Špatně jsem to tedy udělal, jak se podobá, Prótagoro, a jsem jakýsi směšný lékař: léčím a přitom dělám nemoc větší.

Ano, je tomu tak.

Jak to? děl jsem já.

Byla by to od básníka velká nevědomost, jestliže tvrdí, že je tak lehká věc mít zdatnost, což je ze všeho nejtěžší, jak se zdá všem lidem na světě.

A já jsem řekl: Ví bůh, stalo se vhod, že je našim řečem přítomen tuhle Prodikos. Jak se totiž zdá, Prótagoro, je Prodikova moudrost jakási božská a stará, buď že má počátek od Simónida, nebo je ještě starší. Ty, jenž jsi znalý mnoha jiných věcí, této jsi, jak je vidět, neznalý, a nikoli znalý tak, jako jsem já, protože jsem

žák tohoto zde Prodíka. Tak například nyní, zdá se mi, nechápeš, že i to slovo „těžké“ Simónidés asi nepojímal tak, jako je ty pojímáš. Je to asi tak, jako mne tuhle Prodikos pokaždé napomíná stran slova „hrozný“, kdykoli chvále buď tebe nebo někoho jiného řeknu, že Prótagoras je moudrý a hrozně dovedný muž; tu se mne táže, zdali se nestydím nazývat dobré věci hroznými. Neboť hrozné, říká, je zlé; aspoň nikdo neříká „hrozné bohatství“ ani „hrozný mír“ ani „hrozné zdraví“, nýbrž „hrozná nemoc“, „hrozná válka“, „hrozná chudoba“, přičemž se hrozné pojímá jako zlé. Snad tedy i slovem „těžké“ rozumějí obyvatelé Keu i Simónidés buď zlé, nebo něco jiného, co ty nechápeš. Zeptejme se tedy Prodíka – je totiž správné právě jeho se ptát na jazyk Simónidův: Co myslel, Prodikou, Simónidés slovem „těžké“?

Zlé, odpověděl.

Proto tedy také, děl jsem já, kárá, Prodikou, Pittaka, jenž praví, že je těžké býti řádný, jako kdyby ho slyšel říci, že je zlé býti řádný.

Co jiného, Sókrate, by Simónidés mínil než toto? A vytýká Pittakovi, že nedovedl správně rozlišovat slova, protože byl z Lesbu a byl vychován v barbarském nářečí.⁵²

Nuže slyšíš, děl jsem já, Prótagoro, tuhle Prodíka. Máš na to co říci?

A Prótagoras pravil: Tomu zdaleka není tak, Prodikou; však já dobře vím, že i Simónidés mínil slovem „těžké“ totéž co my ostatní, nikoli zlé, nýbrž co není snadné a co se děje s velkými námahami.

Však i já se domnívám, Prótagoro, že toto míní Simónidés a že tuhle Prodikos to ví, ale žertuje, a jak se zdá, tě zkouší, zdali budeš s to, abys hájil svou myšlenku. Neboť že Simónidés nemyslí slovem „těžké“ zlé, o tom jsou vážným svědectvím hned následující slova:

bůh jediný by mohl mít tento úděl.

Vždyť přece není možno, aby tvrdil, že je zlé býti řádný, a pak řekl, že jediný bůh by to mohl mít, a aby byl udělil bohu jedinému tento úděl; to by mínil Prodikos nějakého drzého Simónida a naprosto ne rodáka z Keu. Ale jsem ochoten ti povědět, které myšlenky vyslovuje podle mého mínění Simónidés v této básni, jestliže mě chceš vyzkoušet, jak to je u mne s tím, co nazýváš znalostí básní; pakli však raději chceš, budu poslouchat tebe.

Prótagoras uslyšev tuto mou řeč pravil: Mluv, chceš-li, Sókrate; Prodikos a Hippias mě velmi pobízeli a ostatní také.

Nuže tedy, děl jsem já, pokusím se vám vyložit své mínění o této básni. Láska k moudrosti je u Hellénů nejstarší a nejhojnější na Krétě a v Lakedaimonu a v těch místech je nejvíce sofistů. Ale oni to zapírají a dělají se nevědomými, aby nebylo zřejmé, že vynikají moudrostí mezi Hellény – právě tak jako ti sofisté, o kterých mluvil Prótagoras –, a naopak chtějí, aby se zdálo, že vynikají bojem a znužilostí; soudí totiž, že kdyby se o nich poznalo, čím vynikají, že se všichni lidé v tom budou cvičit, v moudrosti. Takto však tím, že to zakryli, oklamali lakónomany⁵³ v jednotlivých obcích; ti si natrhávají uši, napodobující je, i ovinují si řemeny, horlivě cvičí a nosí krátké pláštíky, neboť myslí, že těmito věcmi jsou Lakedaimoňané silní mezi Hellény. Avšak Lakedaimoňané, kdykoli chtějí svobodně si promluvit se sofisty, kteří jsou u nich, a již se jim zprotiví stýkat se s nimi potají, vyhánějí ze své obce všechny cizince, i ty lakónomany, i pobývá-li u nich jiný cizinec, a stýkají se se svými sofisty, aniž to cizina pozoruje; a sami nepouštíjí žádného z mladých lidí za hranice do jiných obcí, jako ani Kréťané, aby se neodnaučili tomu, čemu je sami učí. V těchto obcích pak nejenom muži si velice zakládají na svém vzdělání, nýbrž i ženy. A že já mluvím pravdu a že jsou Lakedaimoňané velmi dobře vzděláni ve filosofii a v rozpravách, mohli byste poznat takto. Jestliže si chce někdo pohovořit s nejprostším z Lakedaimoňanů, ve většině případů nalezne, že se ukazuje v rozpravě

jaksi nijakým, ale potom na vhodném místě řeči prohodí významný výrok, stručný a jasný, jako obratný kopiník, takže se jeho spoluhlavčí nejeví o nic lepším než malé dítě.

A právě této věci si všimli někteří i v nynější době i v minulosti, že napodobovat Lakóny znamená mnohem spíše pěstovat filosofii než pěstovat gymnastiku, vědouce, že schopnost pronášet takové výroky má člověk dokonale vzdělaný. Mezi ty náležel Thalés z Milétu, Pittakos z Mytilény, Bias z Priény, náš Solón, Kleobúlos z Lindu a Mysón z Chén; na sedmém místě mezi nimi byl uváděn Chilón z Lakedaimonu.⁵⁴ Tito všichni byli horliví stoupenci a milovníci i žáci lakedaimonské vzdělanosti a je možno poznat, že takového původu byla jejich moudrost, stručné pamětihodné výroky od každého pronesené. Ti také, když se společně sešli, věnovali Apollónovi do chrámu v Delfách prvotiny své moudrosti, napsavše ta slova, která opakuje celý svět, *Poznej sám sebe* a *Nic příliš*. A proč to říkám? Protože toto byl u starých způsob filosofie, jakási lakónská stručnost. A tak také zvláště koloval tento výrok Pittakův, slavený od moudrých mužů, *Těžké je býti řádný*. A tu Simónidés, usilující o vynikající pověst v oboru moudrosti, poznal, že porazí-li tento výrok jako proslulého zápasníka a dojde nad ním vrchu, nabude sám slávy mezi tehdejšími lidmi. Tedy na tento výrok a z tohoto důvodu, s úkladným úmyslem, aby jej zničil, složil celou tu báseň, jak se mi zdá.

Podívejme se na ni všichni společně, zdali já mám pravdu. Nuže hned začátek té básně by byl zřejmě nesmyslný, kdyby básník, chtěje říci, že státi se mužem dobrým je těžké, byl tam pak vložil slovo „ovšem“. Neboť to je patrně vloženo beze všeho smyslu, jestliže si nepomyslíme, že Simónidés mluví jakoby ve sporu proti výroku Pittakovu; kdežto Pittakos praví, že je těžké býti řádný, že on proti tomu řekl: Nikoli, ale státi se mužem dobrým je *ovšem těžké* Pittaku, *doopravdy* – nikoli „vpravdě dobrým“, pojem pravdy neuvádí v tom vztahu, jako že by někteří lidé byli *doopravdy* dobří a druzí sice dobří, ale ne *doopravdy* – vždyť to by bylo patr-

ně pošetilé a nehodno Simónida –, nýbrž je třeba uznat v té básni přesmyknutí slova doopravdy a vyložit si výrok Pittakův asi v tom smyslu, jako kdybychom si mysleli, že mluví sám Pittakos a Simónidés mu odpovídá; rozmlouvali by takto: Li-
 344 dé, *je těžké býtí řádný* – druhý by odpovídal: Pittaku, nemáš pravdu, neboť ne býtí, nýbrž státi se mužem dobrým, *dokonalým rukama i nohama i rozumem, bez vady vypracovaným, je ovšem těžké doopravdy*. Takto se jeví slovo *ovšem* vloženo s náležitým smyslem a slovo *doopravdy* správně položeno na konci; a všechno, co následuje, svědčí pro to, že je to takto řečeno. A je možno
 b namnoze i při každém jednotlivém místě té básně dokázat, že je dobře složena – neboť je to dílo půvabné a promyšlené –, ale bylo by dlouhé takto je rozebírat. Probereme aspoň její celkový ráz a záměr, že tu je především v celé básni veskrze vyvracení výroku Pittakova.

Praví pak o něco málo dále, jako kdyby v nevázané řeči vyjadřoval tuto myšlenku: státi se mužem dobrým je doopravdy těžké, avšak je to možno aspoň na nějaký čas; ale státi se a vy-
 c trvat v tomto stavu a být mužem dobrým, jak ty pravíš, Pittaku, není možné a není v silách člověka, nýbrž bůh jediný by mohl mít tento úděl,

*ale člověku nelze, aby nebyl špatný,
 kterého porazí neodvratná nehoda.*

Nuže koho poráží neodvratná nehoda v řízení lodi? Je zřejmé, že ne neodborníka, neboť neodborník je stále poražen. Tedy jako není možno, aby někdo povalil ležícího, nýbrž může někdy
 d povalit stojícího, takže by ho udělal ležícím, ale ležícího nikoli, tak také člověka obratného může někdy porazit neodvratná nehoda, ale člověka stále bezmocného nikoli.⁵⁵ Tak může náraz velké bouře učinit bezmocným kormidelníka, rolníka může učinit bezmocným příchod špatného počasí a taktéž i lékaře. Neboť řádnému je možno, aby se stal špatným, jak o tom svědčí i jiný básník, jenž pravil

naopak dobrý muž, ten časem je zlý a časem zas řádný;

avšak zlému nelze se zlým stát, nýbrž ten musí takový stále být. c
 Proto muži obratnému, moudrému a dobrému, kdykoli ho porazí neodvratná nehoda, *nelze, aby nebyl špatný*; ale ty tvrdíš, Pittaku, že je *těžké býtí řádný*. Ve skutečnosti však těžké, ale možné, je státi se řádným, kdežto býtí řádný je nemožné:

*když zdar má, každý muž je dobrý,⁵⁶
 avšak špatný, když je špatně.⁵⁷*

Kterápak tedy činnost je zdárná v oboru psaní a která činí muže 345
 v oboru psaní dobrým? Zřejmě učení písma. A která zdárná činnost dělá dobrého lékaře? Zřejmě učení, jak ošetřovat nemocné. *Avšak špatný, když špatně*. Kdo se tedy může stát špatným lékařem? Zřejmě že ten, kdo je svým povoláním nejprve lékař, a potom dobrý lékař – ten totiž se může stát i špatným –, avšak my, neodborníci v lékařství, nikdy bychom se nějakým nez-
 b darem nestali ani lékaři ani tesaři ani ničím jiným toho druhu; a kdo se nemůže po nezdaru stát lékařem, ten se zřejmě nemůže stát ani špatným lékařem. Takto i dobrý muž se může někdy stát i špatným buď od času nebo od námahy nebo od
 c nemoci nebo od nějaké jiné příhody – to je totiž jediný nezdar, býtí zbaven vědění –, avšak zlý muž se nikdy nemůže stát zlým – jest totiž takový stále –, ale jestliže se má stát zlým, musí se dříve stát dobrým. Takže i tato část té básně má vztah k tomu, že nelze býtí dobrým mužem a stále zůstávatí dobrým, ale státi se dobrým že je možno a také i zlým. Na nejdelší dobu a nejvíce
 dobří jsou ti, které milují bozi.

Tedy toto všechno je řečeno proti Pittakovi, a další místo básně to projevuje ještě více. Praví totiž:

*Pročež já nikdy nebudu hledat, co je nemožné,
 a nehodím marnou část života do neuskutečnitelné naděje
 hledat člověka zcela bezvadného mezi námi,*

*kteří požíváme plody širé země;
když ho naleznu, potom vám to zvěstuji.⁵⁸*

d To praví – tak prudce i v celé té básni napadá výrok Pittakův –

*všechny chválím a mám rád,
úmyslně kdokoli nečiní nic špatného;
ale s nutností ani bozi nebojují.*

I to je řečeno proti témuž výroku. Neboť Simónidés nebyl tak nevzdělaný, aby řekl, že chválí ty, kdo nečiní úmyslně nic zlého, jako by byli lidé, kteří úmyslně činí zlé věci. Já totiž s jakousi

e jistotou myslím, že žádný z moudrých mužů nesoudí, že by někdo z lidí úmyslně chyboval nebo že by úmyslně dělal věci ošklivé a zlé, nýbrž dobře vědí, že všichni, kdo činí věci ošklivé a zlé, činí tak neúmyslně; a tak ani Simónidés nepraví, že je vychalovatelem těch, kdo úmyslně nedělají zlych věcí, nýbrž toto slovo „úmyslně“ vztahuje k sobě samému. Soudil totiž, že

346 řádný muž často donucuje sám sebe projevovati někomu přátelství a chválu; například často se stane, že někdo má podivnou matku nebo otce nebo vlast nebo něco jiného toho druhu. Tu špatní lidé, kdykoli se jim něco takového stane, jakoby s radostí to vidí a s výčitkami ukazují a žalují na špatnost rodičů nebo vlasti, aby se o ně nemuseli starat a přitom aby jim lidé nemohli vytýkat a je hanět za to, že se o ně nestarají; proto jim ještě více

b vyčítají a přidávají k nutným mrzutostem úmyslné. Avšak dobří to zakrývají a nutí se chválit, a jestliže se rozhněvají na rodiče nebo vlast pro nějakou křivdu, sami sobě domlouvají a usmířují se, přinucující se milovat své blízké a chválit. Často pak, myslím, i Simónidés usoudil, že také on sám pochválil a oslavil buď tyрана nebo někoho jiného toho druhu ne dobrovolně, nýbrž z donucení. V tomto smyslu také praví Pittakovi: Já, Pittaku, tě nekárám proto, že bych byl člověk milovný kárání, neboť

*mně stačí, když někdo není zlý
ani příliš neschopný, a je to muž zdravé mysli,*

*znající právo obcím prospěšné;
toho já nepohaním –*

neboť nejsem milovný hanění –

vždyť pošetilců je nesčíslné plémě,

takže jestliže někdo rád kárá, nasýtil by se jejich odsuzováním –

všechno je krásné, k čemu není přimíšeno ošklivé.

To nemyslí tak, jako kdyby tvrdil, že všechno je bílé, k čemu d není přimíšeno černé – neboť to bylo namnoze směšné –, nýbrž že sám i střední věci tak přijímá, že jich nekárá. A nehledám, pravil, *zcela bezvadného člověka mezi námi, kteří požíváme plody širé země, ale když ho naleznu, potom vám to zvěstuji.* Proto z tohoto důvodu nebudu nikoho chválit, ale stačí mi, je-li e člověk prostřední a nic zlého nečiní, neboť já všechny mám rád a chválím – a tu užívá mytilénského nářečí,⁵⁹ protože k Pittakovi e mluví slova *všechny chválím a mám rád úmyslně* – zde, po slově *úmyslně*, je třeba rozdělit větu –, *kdokoli nečiní nic špatného*, avšak některé já chválím a mám rád neúmyslně. A tedy bych tebe, Pittaku, nikdy nekárал, jen kdybys mluvil věci prostředně 347 správné a pravdivé; vskutku však hrubě lžeš o nejdůležitějších věcech a přitom budíš zdání, jako bys mluvil pravdu; proto tě já kárám.

Toto měl podle mého zdání Simónidés na mysli, Prodiku a Prótagoro, když složil tuto báseň.

A Hippias pravil: I ty jsi, Sókrate, dobře vyložil, jak se mi zdá, o té básni; avšak také já mám o ní pěkný výklad, který b vám přednesu, budete-li chtít.

A Alkibiadés řekl: Ano, Hippiu, ale až jindy; nyní však se patří udělat to, o čem se vespolek domluvili Prótagoras a Sókratés, totiž aby Prótagoras, chce-li, se tázal a Sókratés odpovídal, pakli však raději chce Sókratovi odpovídat, aby se tázal Sókratés.

- A já jsem pravil: Já ponechávám Prótagorovi, co z obého mu je milejší; jestliže si přeje, nechme úvah o básních lyric-
 c kých a epických, ale nač jsem se tě tázal ze začátku, Prótagoro, o tom bych rád s tebou uvažoval, až bychom došli konce. Zdá se mi totiž, že rozmlouvati o básnictví je velmi podobné zába-
 vám nevzdělaných a všedních lidí. Neboť ti, protože se pro nevzdělanost nedovedou při pití bavit sami sebou, ani svým
 d hlasem a svými řečmi, činí cennými pištkyň, za velké peníze si najímající cizí hlas píšťal, a s pomocí jejich hlasu se vespo-
 lek baví. Ale kde je při pití lepší a vzdělaná společnost, tam
 e bys neviděl ani pištkyň ani tanečnic ani kitharistek, nýbrž viděl bys, že si pro zábavu stačí sami sobě bez těchto hloupostí a hříček, svým vlastním hlasem, po řadě mluvíce a navzájem se poslouchající, slušně, i kdyby vypili mnoho vína. Tak i takovéto schůzky, jestliže shromáždí muže, za jaké se většina
 z nás prohlašuje, nic nepotřebují cizího hlasu ani básníků, jichž se není možno ani zeptat na to, o čem mluví. Ty uvádějí obyčejní lidé ve svých řečech, a přitom jedni tvrdí, že básník myslí to, druhí něco jiného, a rozmlouvají o věci, kterou nemohou rozumově dokázat; ale tamti nestojí o takovéto zábavy, nýbrž baví se sami sebou tím, že se ve svých řečech navzájem zkoušejí
 348 i dávají zkoušet. Takovéto muže, zdá se mi, máme spíše napodobovat já a ty; máme nechat básníky být a sami o sobě vespo-
 lek rozmlouvat, zkoušejíce pravdu i sami sebe. A budeš-li chtít ještě dávat otázky, jsem hotov se ti věnovat a odpovídat; pakli raději chceš, věnuj se ty mně, abychom přivedli ke konci ten výklad, který jsme uprostřed přerušili.
- b Já jsem mluvil tyto a jiné takové věci, ale Prótagoras nijak neprojevoval, zdali udělá to či ono. Tu pravil Alkibiadés pohlédnuv na Kalliu: Kallio, myslíš ještě nyní, že Prótagoras dělá dobře, když nechce určitě projevit, zdali bude rozmlouvat, či ne? Já totiž nemyslím; ale buď ať rozmlouvá, nebo ať řekne, že nechce rozmlouvat, abychom to o něm věděli a aby buď Sókratés rozmlouval s někým jiným, nebo někdo jiný, kdokoli by chtěl, s někým jiným.

A Prótagoras zastyděl se, jak se mi aspoň zdálo, této řeči
 c Alkibiadovy i že Kallias ho žádal a skoro všichni ostatní přítomní, dal se pohnout, ač stěžl, k rozmlouvání; řekl, abych se ho tázal a že bude odpovídat.

Pravil jsem tedy já: Prótagoro, nedomnívej se, že když s tebou rozmlouvám, chci něco jiného než prozkoumat ty věci, s kterými si sám pokaždé nevím rady. Myslím totiž, že má Homér docela pravdu,⁶⁰ když praví

dva když pospolu jdou, tu' jeden spíše než druhý pozná. d

Takto jsme totiž my všichni lidé jaksi vynalézavější ke všelikému dílu i řeči a myšlence; *však jeden, když to i pozná*, hned obchází a hledá, komu by to ukázal a s kým by si to upevnil, až na něho připadne. Tak i já právě proto rozmlouvám s tebou raději než s někým jiným, soudě, že bys ty nejlépe dovedl uvážít
 e jak o ostatních věcech, o kterých sluší uvažovat řádnému muži, tak zvláště o zdatnosti. Neboť kdo jiný by to dovedl lépe než ty? Vždyť ty si o sobě myslíš, že netoliko sám jsi dokonalý muž, jako někteří jiní sami sice jsou řádní, ale jiné takovými nedovedou dělat; avšak ty i sám jsi zdatný, i jiné dovedeš dělat zdatnými. A máš takovou víru sám v sebe, že kdežto jiní se s tímto uměním skrývají, ty jsi zjevně ohlásil své zaměstnání přede všemi
 349 Hellény, pojmenoval ses sofistou, vystoupil jsi jako učitel vzdělání a zdatnosti a první jsi začal brát za to mzdu. Jak jsem tě tedy neměl
 b zvát k úvaze o těchto věcech a tázat se tě a radit se s tebou? To nebylo nijak možné. A tak se nyní vracím k otázkám, které jsem ti na začátku dával o těchto věcech, a toužím, abys mi něco znova připomněl a něco abychom společně uvážili. Byla pak, jak myslím,
 b tato otázka: moudrost, rozumnost, zmužilost, spravedlnost a zbožnost – zdalipak těchto pět jmen náleží jedné věci, či je pod každým z těchto jmen nějaká zvláštní jsoucnost a věc mající svou vlastní působnost a nejsoucí jedna jako druhá? Tu jsi ty řekl, že to
 c nejsou jména náležící jedné věci, nýbrž že každé z těchto jmen je dáno zvláštní věci a že všechno to jsou části zdatnosti, a to ne tak,

jako jsou částky zlata podobny sobě vespolek i celku, jehož jsou částmi, nýbrž jako jsou části obličejů nepodobny jak celku, jehož jsou částmi, tak i sobě vespolek, majíce každá svou zvláštní působnost. Jestliže se ti tyto věci ještě zdají tak jako tenkrát, řekni to; pakli však nějak jinak, vytkni jak, vždyť já ti nemám nijak za zlé, jestliže budeš nyní mluvit nějak jinak; neboť bych se nedivil, jestliže jsi to tehdy říkal, abys mě zkoušel.

Tedy já ti pravím, Sókrate, že všechny tyto vlastnosti jsou částí zdatnosti; čtyři z nich jsou si vespolek hodně podobny, ale zmužilost je věc velmi mnoho odlišná od nich všech. Takto pak poznáš, že mám pravdu: nalezneš mnoho lidí, že jsou v nejvyšší míře nespravedliví, bezbožní, nezřízení a nevzdělaní, ale vynikajícím způsobem zmužilí.

Počkej, řekl jsem já, neboť to, co pravíš, stojí za uvážení. Zdalipak pokládáš zmužilé za odvážné či co?

Ano, a také za smělce ve věcech, které se obyčejní lidé bojí podstupovat.

Nuže, pokládáš zdatnost za něco krásného a z toho důvodu, že je to krásná věc, vystupuješ jako její učitel?

Pokládám ji za nejkrásnější věc, aspoň jestliže mám zdravý rozum.

Zdalipak tedy je podle tvého mínění jedna její část ošklivá a druhá krásná, či je celá krásná?

Jistě je celá krásná, a to jak nejvíce.

Víš, kteří lidé se odvážně ponořují do studní?

Ovšemže, jsou to potápěči.

Zdalipak proto, že to umějí, či pro něco jiného?

Že to umějí.

A kteří lidé odvážně bojují na koních. Zdalipak jezdci, či ti, kteří neumějí jezdit?

Jezdci.

A kteří s lehkými štíty? Vycvičení peltasti,⁶¹ či muži bez toho výcviku?

Peltasti. I ve všech ostatních věcech, jestliže ti o to jde, jsou

znalci odvážnější než neznalci, a jednotlivci, když se něčemu naučí, jsou odvážnější, než byli sami, dokud se nenaučili.

A již jsi viděl některé lidi, pravil jsem, kteří jsou všech těchto věcí neznalí, ale počínají si odvážně v každé z nich?

Ovšemže, a to až příliš odvážně.

Nejsou-li pak tyto odvážlivci také zmužilí?

To by věru byla zmužilost něco ošklivého, neboť tohle jsou šflenci.

Jak tedy soudíš o zmužilých? Ne snad, že to jsou lidé odvážní?

I nyní tak soudím.

A neukazují se snad tyto, kteří jsou tak odvážní, nikoli zmužilými, nýbrž šílenými? A na druhé straně nezdálo se předtím, že lidé nejmoudřejší jsou také nejodvážnější, a když jsou nejodvážnější, nejzmužilejší? A podle tohoto úsudku by moudrost asi byla zmužilost?

Nedobře opakuješ, Sókrate, co jsem mluvil a co jsem ti odpovídal. Když jsem dostal od tebe otázku, zdali jsou zmužilí odvážní, přisvědčil jsem; zdali však také odvážní jsou zmužilí, na to jsem nebyl otázan – neboť kdyby ses mne byl tehdy na to zeptal, byl bych řekl, že ne všichni –, ale co se týče mého přisvědčení, že zmužilí jsou odvážní, nijak jsi nedokázal, že bylo nesprávné. Dále ukazuješ, že znalci převyšují odvážností samy sebe i jiné lidi neznalé, a na základě toho se domníváš, že zmužilost a moudrost je totéž; podle tohoto způsobu usuzování by ses mohl domnívat, že také síla je moudrost. Neboť kdyby ses mne při takovémto postupu nejprve otázel, zdali jsou silní schopní, řekl bych, že ano; potom na otázku, zdali jsou ti, kteří umějí zápasit, schopnější než ti, kteří neumějí zápasit, a než byli oni sami, dokud se tomu nenaučili, řekl bych, že ano; a když bych k těmto otázkám přisvědčil, bylo by ti možno s užitím právě těch výpovědí tvrdit, že podle mého přiznání umělost a moudrost je síla. Avšak já nijak ani zde nepřiznávám, že schopní jsou silní, ale ovšem že silní jsou schopní; neboť že není totéž schopnost a síla, nýbrž jedno, schopnost, že

vzniká i z vědění, i z šílenosti a vášně, kdežto síla z přirozeného založení a dobré výchovy těl. Takto ani tam že není totéž odvážnost a zmužilost; tím se stává, že zmužilí jsou odvážní, avšak ne, že by všichni odvážní byli zmužilí; neboť odvážnost vzniká u lidí i z umění, i z vášně a ze šílenosti, právě tak jako schopnost, avšak zmužilost vzniká z přirozeného založení a dobré výchovy duší.

Uznáváš, Prótágoro, že někteří z lidí žijí dobře a jiní zle?

Řekl, že ano.

Nuže zdá se ti snad, že by člověk žil dobře, kdyby žil v útrapách a bolestech?

Řekl, že ne.

A co kdyby skončil život po příjemném jeho prožití? Nezdá se ti, že by byl takto žil dobře?

Zajisté.

c Tedy příjemně žítí je dobré a nepříjemně zlé.

Jestliže by člověk žil tak, že by mu byly příjemností krásné věci.

A co, Prótágoro, nazýváš snad i ty, jako obyčejní lidé, některé příjemné věci zlými a útrapné dobrými? Já totiž myslím tak: pokud jsou věci příjemné, zdalipak nejsou potud dobré, nehledíc k tomu, zdali z nich vzejde něco jiného? A na druhé straně zase, nejsou-li zrovna tak také útrapné věci, pokud jsou útrapné, zlé?

d Nevím, Sókrate, zdali mám odpovédět tak jednoduše, jak se ty tážeš, že příjemné věci vesměs jsou dobré a útrapné zlé; ale myslím, že mi je bezpečnější – netoliko pro mou nynější odpověď, nýbrž i pro všechnen ostatní můj život – odpovédět, že některé z příjemných věcí nejsou dobré, a naopak zase že některé z útrapných věcí nejsou zlé a jiné jsou, a za třetí že některé nejsou ani takové ani takové, ani zlé ani dobré.

Nenazýváš snad, děl jsem já, příjemnými ty věci, které jsou spojeny s libostí nebo způsobují libost?

e Ovšemže.

To tedy myslím, když se ptám, zdali nejsou dobré, pokud jsou příjemné, otázku, zdali sama libost není dobro.

Jako ty říkáš, Sókrate, uvažujme o tom, a bude-li se zdát, že je úvaha kladná, a ukáže se totožnost příjemného a dobrého, připustíme to; pakli ne, tehdy již povedeme spor.

Nuže, děl jsem já, chceš ty vést tu úvahu, či ji mám vést já?

Tobě náleží ji vést, neboť ty také jsi původcem této otázky.

Zdalipak by se nám to objasnilo asi takto? Dejme tomu, že 352 by někdo chtěl usuzovat podle vzezření člověka buď o jeho zdraví nebo o nějaké jiné výkonnosti těla, a že by uvidév jeho obličej a ruce řekl: Tak si odhal a ukaž mi i prsa a žáda, abych si tě lépe prohlédl! Právě tak i já toužím po něčem takovém pro to zkoumání; když jsem se podíval, že máš takové stanovisko k dobrému a příjemnému, jak pravíš, potřebuji ti říci něco takového: Tak mi odhal, Prótágoro, i tuto stránku svého myšlení: jaké máš stanovisko k vědění? Máš o něm to mínění jako většina lidí, či jiné? Myslí pak většina lidí o vědění něco takového, že to není nic silného ani způsobilého k vedení a k vládě; a nesmyslejší o něm jako o něčem takovém, nýbrž se domnívají, že když je v člověku vědění, často jím vládne nikoli vědění, nýbrž něco jiného, hned vášně, hned zase libost, jindy nelibost, někdy zase láska, často pak strach; smýšlejí o vědění docela 353 tak jako o otroku, že je vláčeno sem a tam od všech ostatních činitelů. Nuže zdá se i tobě o něm něco takového, či že je vědění věc krásná a schopná vládnouti člověku? Uznáváš, že když člověk zná dobré a zlé, nedal by se od ničeho ovládnouti, aby dělal něco jiného, než co přikazuje vědění, a že moudrost je dostatečnou pomocnicí člověku?

d Ano, zdá se mi tak, jak ty pravíš, Sókrate, a zároveň, jestliže pro někoho jiného, tedy i pro mne by bylo ošklivé neuznávat, že moudrost a vědění je nejsilnější z lidských věcí.

Krásně, děl jsem já, mluvíš a pravdivě. Víš tedy, že většina lidí nevěří mně a tobě, nýbrž tvrdí, že mnozí, ačkoli znají nejlepší věci, nechtějí je konati, i když jim to je možno, ale dělají něco jiného. A kdykoli jsem se otázel, co asi je příčina toho, říkají, že lidé takto jednajíc jednaj tak proto, že podléhají libos- 354 e

ti nebo nelibosti nebo že jsou ovládnáni některým z těch činite-lů, které jsem právě jmenoval.

Ano, Sókrate, také mnoho jiných věcí, myslím, mluví lidé nesprávně.

353 Nuže tedy pokus se spolu se mnou přesvědčovat lidi a po-učovat je, co se to s nimi děje, že, jak říkají, podléhají libosti, a proto nedělají nejlepší věci, ačkoli je prý znají. Kdybychom jim řekli: Vaše řeč je nesprávná, lidé, a nemluvíte pravdu – snad by se nás otázali: Prótagoro a Sókrate, jestliže tento stav není podléhání libosti, tedy co to asi je a jak to vy nazýváte? Řekněte nám!

Proč bychom se měli, Sókrate, ohlížet na mínění lidí, kteří mluví, cokoli je napadne?

b Myslím, děl jsem já, že to má pro nás nějaký význam, aby-chom nalezli, jak se má asi zmužilost k ostatním částem zdat-nosti. Jestliže tedy myslíš setrvatí na tom, co jsme právě uznali za dobré, totiž abych já vedl rozmluvu tak, jak by se to podle mého mínění nejlépe stalo zřejmým, následuj mne; pakli ne-chceš, nechám to být, je-li ti libo.

Správně mluvíš: jen pokračuj, jak jsi začal.

c Tedy dejme tomu, že by se nás znova otázali: Jak tedy vy nazý-váte to, co jsme my jmenovali podléháním libostem? Tu bych k nim já promluvil takto: Nuže poslouchejte; pokusíme se já a Prótagoras vám to povědět. Neříkáte snad, lidé, že vám tento stav vzniká v těchto případech, jako například když leckdy jste přemáhání od jídel a nápojů a rozkoší lásky, příjemných to věcí, a tu ačkoli poznáváte, že to jsou špatné věci, přece prý je děláte?

Řekli by, že ano.

d Tu bychom se jich otázali já a ty znova: A po které stránce je nazýváte špatnými? Zdalipak proto, že každá z nich v pří-tomné chvíli poskytuje tuto libost a je příjemná, či že pro po-zdější čas způsobuje nemoci a chudobu a připravuje mnoho jiných takových béd? Či i když nic z toho pro budoucnost ne-připravují a způsobují toliko radost, přece by byly zlé, protože

po nějakých dojmech, ať jakýchkoli, působí člověku radost?⁶² Sotva by asi, Prótagoro, odpověděli něco jiného nežli to, že ty věci nejsou zlé pro způsobování samé té chvilkové libosti, ný-brž pro ty pozdější následky, nemoci a ostatní věci.

Já myslím, řekl Prótagoras, že většina by dala tuto odpověď.

Není-li pravda, že když způsobují nemoci, způsobují útrapy, a také když způsobují chudobu, způsobují útrapy? Přisvědčili by, jak já se domnívám.

Prótagoras souhlasil.

Tedy jistě se vám zdá, lidé, jak soudíme já a Prótagoras, že pro nic jiného nejsou tyto věci zlé, nežli že se končí útrapami a zbavují jiných libostí. Přisvědčili by?

Zdalo se tak souhlasně nám oběma.

Představme si, že bychom jim dali zase opačnou otázku: Li-dé, kteří tvrdíte, že zase dobré věci jsou útrapné, zdalipak ne-máte na mysli takové věci, jako například tělesná cvičení, vojenskou službu a lékařské zákroky prováděné pálením, řezá-ním, léky a ujmou v jídle, že to jsou sice dobré věci, ale útrapné? Řekli by, že ano?

Souhlasil.

Zdalipak tedy je nazýváte dobrými podle toho, že v přítom-né chvíli způsobují svrchované bolesti a útrapy, či spíše proto, že pro pozdější čas z nich vzniká zdravý a dobrý stav těl, blaho obcí, vláda nad jinými a bohatství? Řekli by, že ano, jak mys-lím.

Souhlasil.

Nejsou-li pak tyto věci dobré jen proto, že se končí libostmi a zbavováním i odvracením nelibostí? Či můžete udat nějaký jiný zřetel, pro který je nazýváte dobrými, kromě libostí a nelibostí? Řekli by, že ne, jak myslím.

Také mně se tak zdá, řekl Prótagoras.

Tedy patrně vyhledáváte libost jako dobro a vyhýbáte se ne-libosti jako zlu?

Souhlasil.

To tedy pokládáte za zlo nelibost a za dobro libost, neboť i sama radost je podle vaší řeči tehdy zlo, kdykoli připravuje o větší libosti, než jaké má sama, nebo způsobuje větší nelibosti, než jsou libosti v ní obsažené. Vždyť jestliže nazýváte samu radost zlem podle něčeho jiného a pro nějaký jiný zřetel, mohli byste to i nám povědět; avšak nebudete moci.

Také mně se zdá, že ne, pravil Prótagoras.

Není-li pak tomu právě tak na druhé straně i se samým cítěním nelibosti? Nenazýváte sám pocit nelibosti dobrem tehdy, kdykoli buď zbavuje větších nelibostí, nežli jsou ty v něm obsažené, nebo připravuje větší libosti, nežli jsou jeho nelibosti? Neboť jestliže hledíte k nějakému jinému konci, když nazýváte sám pocit nelibosti dobrem, nežli k tomu, který uvádím, můžete nám to povědět; avšak nebudete moci.

Máš pravdu, řekl Prótagoras.

Tu kdyby se mne ti lidé znova otázali, z jakého asi důvodu o tom mluvím tak mnoho a z tak mnoha stran, řekl bych já: Odpusťte mi; neboť předně není snadno ukázat, co asi je to, co vy nazýváte podléháním libostem, a pak v této věci záleží všechny výklady. Ale ještě i nyní je možno odvolat dřívější tvrzení, jestliže snad můžete říci, že dobro je něco jiného než libost, nebo zlo něco jiného než útrapa; či stačí vám příjemně prožít život bez nelibostí? Jestliže stačí a nemůžete říci, že by něco jiného bylo dobro nebo zlo, co se nekončí těmito stavy, poslouvejte dále. Pravím vám, že má-li se to tak, stává se směšnou vaše řeč, když tvrdíte, že často člověk, i když poznává, že zlé věci jsou zlé, přece je koná, ačkoli mu je možno je nekonat, poněvadž prý je hnán a mámen od libostí; a na druhé straně zase tvrdíte, že člověk, i když poznává dobré věci, nechce je konat pro chvilkové rozkoše, jsa těmito přemáhán. Že jsou tyto řeči směšné, bude zřejmé, jestliže nebudeme užívat na jednu mnoha slov, „libé“ a „útravné“, „dobré“ a „zlé“, nýbrž když se ukázalo, že to jsou dvě věci, budeme je nazývat i dvěma jmény, nejprve jmény „dobré“ a „zlé“, potom zase „libé“

a „útravné“. Když jsme to stanovili, mluvmе takto: Člověk, i když poznává, že zlé věci jsou zlé, přece je koná. Tu jestliže se nás někdo otáže, proč, řekneme: Jsa přemáhán. Onen se nás otáže: Od čeho? My pak již nesmíme říci, že od libosti – neboť místo jména „libost“ nabyla ta věc jiného jména „dobro“ –, tedy odpovězme mu a řekneme: Jsa přemáhán – Od čeho? řekne. Od dobra, odpovíme, to je jisté. Tu jestliže bude ten tazatel zlomyslný, zasměje se a řekne: Věru směšnou to mluvíte věc, že někdo koná zlé věci, i když poznává, že jsou zlé, a ačkoli je nemusí konat, a to proto, že je přemáhán od dobrých věcí. Zdali-pak přitom ty dobré věci nebyly hodny, aby u vás vítězily nad zlými, či byly hodny? Zřejmě řekneme v odpověď: Nebyly hodny, sice by nechyboval ten, o kterém říkáme, že podléhá libostem. Po které stránce – řekne snad – jsou dobré věci hodnotou za zlými nebo zlé za dobrými? Snad pro něco jiného, nežli když jsou jedny větší a druhé menší? Nebo když je jedněch více a druhých méně? Nebudeme moci říci nic jiného než toto. Je tedy zřejmé, řekne, že slovem „podléhati“ myslíte toto, místo menších dobrých věcí brát větší zlé. To by se tedy mělo takto.

Teď vezmeme zase slova „příjemné“ a „útravné“ pro tytéž věci a řekneme: Člověk koná – tehdy jsme řekli zlé věci, nyní však řekneme útravné, i když poznává, že jsou útravné, a to proto, že je přemáhán od libých věcí, jež zřejmě nebyly hodny, aby vítězily. A která jiná může být nehodnotnost libosti proti nelibosti nežli vzájemné převyšování a nedosahování? To pak znamená, že jsou věci navzájem větší a menší, že jich je více a méně a že se dějí více a méně. Tu by někdo mohl říci: Ale je veliký rozdíl, Sókrate, mezi tím, co je v přítomné chvíli libé, a tím, co je pro pozdější čas buď libé, nebo útravné. Tu bych řekl já: Což snad může ten rozdíl záležet v něčem jiném než v libosti a nelibosti? Nemůže přece být v ničem jiném. Nuže, jako člověk umějící dobře vážit, seber věci libé a seber věci útravné, dej na váhu také blízkost a vzdálenost a pak řekni, čeho z obého je více. Jestliže vážením srovnáš věci libé s libý-

mi, je vzítí vždy ty, které jsou větší a kterých je více; pakli věci nelíbí s nelibými, ty, kterých je méně a které jsou menší; pakli libé s nelibými, tu jestliže jsou věci útrapné převažovány od libých, a to buď věci blízké od vzdálených nebo věci vzdálené od blízkých, má se konati to, v čem jsou ty libé věci obsaženy;

c pakli však jsou libé věci převažovány od útrapných, nemá se to konat. Je tomu snad – řekl bych – nějak jinak, lidé? Vím, že by nemohli jinak mluvit.

Souhlasil i on.

Když se to tedy takto má, odpovězte mi tohle. Jeví se vašemu zraku tytéž délky zblízka většími, zdálky menšími, či ne?

Řeknou, že ano.

A právě tak tloušťky a množství? A stejné zvuky zblízka silnějšími a zdálky slabšími?

Řekli by, že ano.

d Kdyby nám tedy dobré a šťastné jednání⁶³ záleželo v tom, abychom dělali a brali veliké délky, ale malým abychom se vyhýbali a nedělali je, co by se nám ukázalo jako spása života? Zdalipak měřické umění, či účinek jevu? Bezpochyby tento by nás zaváděl a způsoboval by, že bychom často tytéž věci brali tak a onak a měnili své názory v konání i volbě věcí velikých a malých, avšak měřické umění by učinilo tento zrakový dojem

e bezmocným, ukázáním pravdy by způsobilo, že by duše, zůstávajíc u pravdy, měla pokoj, a stalo by se spásou života. Zdalipak by uznávali ti lidé, že po této stránce nás zachraňuje měřické umění, či by pomýšleli na jiné?

Měřické, souhlasil.

357 A co kdyby nám spása našeho života záležela ve volbě lichého a sudého, kdy by se mělo správně vzítí, čeho je více a kdy čeho méně, buď v poměru samo k sobě nebo jedno k druhému, ať by to bylo blízko nebo daleko? Co by nám zachraňovalo život? Zdalipak ne vědění? A zdalipak ne jakési měřictví, když to je umění nadbytku a nedostatku? Když pak jde o liché a sudé, zdali snad nějaká jiná nauka nežli nauka o číslech? Souhlasili by s námi ti lidé, či ne?

Zdalo se i Prótagorovi, že by souhlasili.

Dobře, lidé; když pak se nám ukázalo, že spása života nám je ve správné volbě libosti a nelibosti, toho, čeho je víc, a toho, čeho je méně, většího a menšího i vzdálenějšího a bližšího,

b zdalipak se tu předně neukazuje měřictví jakožto zkoumání vzájemného poměru nadbytku a nedostatku a stejnosti?

Nutně.

Když pak měřictví, zajisté nutně umění a vědění.

Budou souhlasit.

Nuže, které to je umění a vědění, o tom budeme uvažovat až jindy; že však to je vědění, tolik stačí k výkladu, jež máme podat já a Prótagoras o věcech, na které jste se nás tázali. Dali

c jste tu otázku, jestliže se pamatujete, když my jsme spolu souhlasně uznávali, že nic není silnější než vědění a toto že vždycky vládne, kdekoli je obsaženo, i nad libostí, i nade všemi ostatními věcmi; vy však jste tvrdili, že často vládne libost i nad vědoucím člověkem, a když jsme s vámi nesouhlasili, potom jste se nás otázali: Prótagoro a Sókrate, jestliže tento stav není podléhání libosti, nuže co to asi je a jak to vy nazýváte? Povězte nám! A tu kdybychom vám byli hned tehdy řekli,

d že to je nevědomost, byli byste se nám vysmívali; avšak jestliže se nám nyní vysmíváte, budete se vysmívat i sami sobě. Vždyť vy jste uznali, že ti, kteří chybují, chybují z nedostatku vědění o volbě libosti a nelibosti – to jsou dobré a zlé věci – a netoliko vědění, ale jak jste ještě prve uznali, vědění měřického: o chybném jednání víte patrně i sami, že se koná z nevědomosti bez vědění. Takže toto jest podléhání libosti, největší nevědomost, za jejíhož lékaře se prohlašuje tento zde

e Prótagoras a Prodikos i Hippias. Ale vy, protože se domníváte, že to je něco jiného než nevědomost, ani sami nechodíte ani svých synů neposíláte k těmto zde sofistům, učitelům těchto věcí, nýbrž šetříte svých peněz, nedáváte jich jim, a tím špatně a s nezdarem jednáte ve věcech soukromých i obecních.

To bychom byli odpověděli těm obyčejným lidem; vás pak

spolu s Prótagorou se táží, Hippió a Prodikou – neboť rozmluva má být pro vás společná –, zdali podle vašeho mínění mluvím pravdu, či nepravdu.

Zdalo se všem, že vyslovené myšlenky jsou nadměru pravdivé.

Souhlasíte tedy, děl jsem já, že libé je dobré a útrapné zlé. Prodikovo rozeznávání slov si vyprosím; ať si už říkáš „libé“ nebo „milé“ nebo „radostné“ nebo ať je libo jmenovat takové věci jakýmikoli slovy a jakkoli, odpověz mi tak na to, co chci.

Tu Prodikos zasmáv se projevil souhlas a také ostatní.

A co, mužové, tato věc: nejsou snad krásné všechny činnosti směřující k tomu, abychom žili bezstrastně a příjemně? A není snad krásný skutek dobrý a prospěšný?

Souhlasili.

Jestliže tedy, pravil jsem, příjemné je dobré, nikdo, když ví nebo se domnívá, že jsou jiné věci lepší než to, co on dělá, a možné, nebude to dělat, jestliže mu je možno dělat lepší věci; podléhat sám sobě není nic jiného než nevědomost a být silnější sama sebe nic jiného než moudrost.

Souhlasili všichni.

A dále: nazýváte nevědomostí takovýto stav, mít nepravdivé mínění a mýlit se ve věcech velmi hodnotných?

I s tím všichni souhlasili.

Je tomu nepochybně tak, pravil jsem já, že zlé věci nikdo úmyslně nepodstupuje, ani ty, o kterých se domnívá, že jsou zlé; není to, jak se podobá, v přirozenosti člověka, aby chtěl podstupovat ty věci, které jsou podle jeho mínění zlé, místo dobrých; a kdykoli je přinucen vybírat si jedno ze dvou zel, nikdo si nevybere větší, je-li možno si vybrat menší.

Všechny tyto myšlenky jsme my všichni přijímali se souhlasem.

A což, děl jsem já, nazýváte něco bázní a strachem? A zdali pak totéž, co já? – s tím se obracím k tobě, Prodikou. Myslím tím jakési očekávání zlého, ať už to nazýváte strachem, nebo bázní.

Prótagorovi a Hippiovi se zdálo, že to je bázeň i strach, Prodikovi, že to je bázeň, ale strach ne.⁶⁴

Nic na tom nezáleží, Prodikou, děl jsem já, ale na tomto. Jestliže jsou dřívější myšlenky pravdivé, zdalipak někdo na světě bude chtít podstupovat to, čeho se bojí, je-li možno podstupovat to, čeho se nebojí? Či to je nemožné podle toho, co jsme souhlasně uznali? Neboť čeho se bojí, to podle našeho úsudku pokládá za zlé: co však pokládá za zlé, to nikdo úmyslně nepodstupuje ani to nebere.

I s tím všichni souhlasili.

Podle těchto předpokladů, Prodikou a Hippió, děl jsem já, ať nám hájí tuhle Prótagoras správnost své první odpovědi – ne té první vůbec; tehdy totiž řekl, že jest pět částí zdatnosti a že žádná z nich není jedna jako druhá, nýbrž že každá má svou zvláštní působnost; avšak nemyslím toto, nýbrž co řekl později. Později totiž řekl, že čtyři ty části jsou si vespolek hodně podobny, ale jedna že se velmi mnoho liší od ostatních, totiž zmužilost, a řekl, že to poznám podle tohoto důkazu: „Nalezneš, Sókrate, lidi v nejvyšší míře bezbožné, nespravedlivé, nezřízené a nevzdělané, ale velmi zmužilé; z toho poznáš, že se mnoho liší zmužilost od ostatních částí zdatnosti.“ Já jsem se hned tehdy velice podivil té odpovědi, a ještě více, když jsem s vámi probral tyto myšlenky. Tu jsem se ho otázel, zdali pokládá zmužilé za odvážné, a on řekl, že také za smělce. Pamatuješ se, Prótagoro, že jsi takto odpovídal?

Souhlasil.

Nuže tedy, děl jsem já, řekni nám, co podle tvého mínění podstupují smělci, za které pokládáš zmužilé? Či snad totéž, co bázliví?

Řekl, že ne.

Jistě tedy jiné věci.

Ano, pravil.

Zdalipak bázliví podstupují věci bezpečné a zmužilí nebezpečné?

Lidé tak mluví, Sókrate.

d Máš pravdu, děl jsem já; ale na to se netáži, nýbrž co podle tvého mínění podstupují zmužilí? Zdalipak věci nebezpečné, o nichž soudí, že jsou nebezpečné, či ty, které nejsou nebezpečné?

Ale tam o tom se právě v tvé rozpravě dokázalo, že to je nemožné.

I to máš pravdu, děl jsem já: takže jestliže to bylo správně dokázáno, nikdo nepodstupuje věci, které pokládá za nebezpečné, neboť jsme našli, že podléhat sám sobě je nevědomost.

Souhlasil.

e Ale naopak všichni podstupují ty věci, které pokládají za bezpečné, i bázlíví i zmužilí, a v tomto smyslu podstupují tytéž věci i bázlíví i zmužilí.

To ne, Sókrate, přece jest pravý opak, co podstupují bázlíví a co zmužilí. Tak hned do boje jedni jsou ochotni jít, a druhí nechtějí.

Je krásné jít do boje, či ošklivé?

Krásné.

Tedy jestliže krásné, také dobré, jak jsme dříve souhlasně uznali; uznali jsme totiž, že všechny krásné činnosti jsou dobré.

Máš pravdu a mně se vždycky tak zdá.

360 A to správně, pravil jsem já. Ale kteří podle tvého soudu nechtějí jít do boje, ač to je něco krásného a dobrého?

Bázlíví, děl on.

Když je to krásné a dobré, je to zajisté i příjemné?

Tak jsme aspoň uznali.

Zdalipak bázlíví znají, oč jde, když nechtějí podstupovat to, co je krásnější a lepší a příjemnější?

Však jestliže uznáme i to, zrušíme úsudky dříve uznané.

A co zmužilý? Nepodstupuje to, co je krásnější a lepší a příjemnější?

Je nutno, pravil, to uzнат.

b Není-li vůbec pravda, že zmužilí se nebojí ošklivými strachy, kdykoli se bojí, ani nejsou smělí ošklivou smělostí?

Pravda.

Jestliže jejich city nejsou ošklivé, zdaž nejsou krásné?

Souhlasil.

A jestliže krásné, také dobré?

Ano.

Avšak bázlíví a smělí a šílení naopak se bojí ošklivými strachy a jsou smělí ošklivou smělostí, pravda?

Souhlasil.

Jejich smělost ve věcech ošklivých a zlých nemá žádnou jinou příčinu než neznalost a nevědomost?

Tak jest.

A dále: říkáš tomu, proč jsou bázlívcí bázlíví, bázlíivost či zmužilost? c

Jistě bázlíivost.

A neukázalo se snad, že jsou bázlíví pro neznalost nebezpečných věcí?

Ovšem.

Tedy jsou bázlíví pro tuto nevědomost?

Souhlasil.

A příčina, proč jsou bázlíví, je, jak uznáváš, bázlíivost?

Přisvědčil.

Tedy bázlíivost by byla neznalost věcí nebezpečných a bezpečných?

Přikývl.

Avšak, děl jsem já, zmužilost je jistě opak bázlíivosti. d

Řekl, že ano.

Tedy moudrá znalost věcí nebezpečných a bezpečných je opak proti neznalosti těchto věcí?

I tu ještě přikývl.

A neznalost těchto věcí je bázlíivost?

Tu již jen velmi stěží přikývl.

Tedy moudrá znalost věcí nebezpečných a bezpečných je zmužilost, jsouc opak proti neznalosti těchto věcí?

Tu již ani nechtěl přikývnout a mlčel.

A já jsem řekl: Co to, Prótagoro, ty neříkáš k mým otázkám ani ano, ani ne?

Sám to dokončí, pravil.

e Ano, děi jsem já, ale napřed se tě zeptám ještě na jednu jedinou věc, zdali ještě myslíš, jako prve, že jsou někteří lidé velmi nevědomí a přitom velmi zmužilí.

Zdá se mi, Sókrate, že velmi mnoho stojíš o to, abych já byl odpovídající; tedy ti učiním po vůli a pravím, že podle uznávaných úsudků se mi to zdá nemožné.

361 Pro nic jiného, děl jsem já, se netáži na všechno to, nežli že chci vyzkoumat, jak se to asi má se zdatností a co asi je ta věc sama, zdatnost. Neboť vím, že když se toto objasní, nejlépe by se stalo zřejmým to, o čem jsme já i ty rozpředli každý dlouhou řeč, přičemž jsem já tvrdil, že zdatnosti nelze učit, a ty, že jí lze učit. A zdá se mi, že nastávající konec našich řečí nás obviňuje a nám se posmívá, a kdyby nabyl hlasu, že by řekl: „Podivní lidé jste, Sókrate a Prótagoro! Ty, jenž jsi dříve tvrdil, že zdatnosti nelze učit, nyní usiluješ o opak sám proti sobě a snažíš se dokázat, že všechny věci jsou vědění, i spravedlnost, rozumnost a zmužilost; tím způsobem by se nejspíše ukázalo, že lze zdatnosti učit. Neboť kdyby zdatnost byla něco jiného než vědění, jak se Prótagoras pokoušel tvrdit, zřejmě by to nebyla věc učitelná; takto však, jestliže se ukáže, že to je v celém svém rozsahu vědění, jak ty usiluješ, Sókrate, bylo by divné, kdyby jí nebylo lze učit. Prótagoras zase tehdy stál na stanovisku, že jí lze učit, ale nyní, jak se podobá, usiluje o pravý opak, aby se ukázala bezmála vším jiným spíše než vědění-
c ním; a takto by to naprosto nebyla věc učitelná.“ Já tedy, Prótagoro, když pozoruji, jak se všechny tyto myšlenky hrozně pletou sem a tam, se vší snažností chci, aby v nich nastalo jasno, a přál bych si, když jsme toto probrali, abychom se z toho dostali ke zdatnosti, co to jest, a znova o ní zkoumali, zdali jí lze učit, či nelze; bojím se, aby nás snad onen Epimétheus i při tom zkoumání neoklamal a nesvedl,⁶⁵

d jako nás také podle tvého vypravování zanedbal při onom rozdělení. Vůbec se mi i v tom mýtu líbil Prométheus víc než Epimétheus; podle jeho příkladu a v předvídavé⁶⁶ péči o všechny svůj život zabývám se všemi těmito věcmi, a kdybys ty chtěl, jak jsem pravil již na počátku, velmi rád bych spolu s tebou zkoumal tyto otázky.

e A Prótagoras pravil: Já, Sókrate, chválím tvou horlivost a tvé provádění rozpravy. Vždyť nejsem, myslím, ani jinak zlý člověk, a závistivý jsem nejméně ze všech lidí na světě; o tobě jsem se před mnoha lidmi vyslovil, že se ti obdivuji daleko nejvíce z těch, s kterými se setkávám, docela pak mezi tvými vrstevníky; a říkám, že bych se nedivil, kdyby ses stal jedním z mužů vynikajících v moudrosti. A o těchto otázkách si promluvíme až jindy, až si budeš přát. Ale nyní je již čas obrátit se také k něčemu jinému.

e Ano, děl jsem já, měli bychom to udělat, jestliže se ti zdá. Neboť i já mám už dávno čas jít, kam jsem řekl, a zůstal jsem, abych učinil po vůli krásnému Kalliovi.

Když jsme si tyto věci navzájem pověděli, odešli jsme.

Prótagoras

- 1 V *Il.* XXIV, 347 n., líčí Homér boha Herma proměněného v jinocha (překlad O. Vaňorného):
*kráčel a podobou svou byl královským jinochům roven
s prvním na bradě chmýřím, kdy mládí nejkrásněj kvete.*
- 2 Osoba Platónovy fikce, typ horlivého, ale nekritického žáka sofistů.
- 3 Jméno dvou attických démů (osad); zde je snad míněna Oinoé severozápadně od Athén, blízko hranic Boiótie.
- 4 Kallias je historická osoba. Jeho otec Hipponikos padl r. 424 př. Kr. v bitvě u Délia; sám Kallias byl stratégem ve válce korintské a r. 372 př. Kr., jsa již značně stár, byl členem athénské poselstva pro sjednávání míru mezi Athénami a Spartou. Byla to jedna z nejbohatších rodin athénských. Kalliův dům byl otevřen sofistům při jejich návštěvách Athén; Kallias jako štědrý hostitel sofistů byl představen již také v Eupolidově komedii *Pochlebníci*.
- 5 Míněn Hippokratés, slavný řecký lékař; jako lékař je nazván „Asklépiovec“, žák a jakoby potomek boha Asklépia.
- 6 Odchylují se na tomto místě od dělení vět a střídání mluvících osob, které má Burnet, a překládám podle vydání Králova.
- 7 Kalliova matka byla ve svém druhém manželství chotí Perikleovou, s nímž měla syny Xanthippa a Parala.
- 8 Charmidés byl Platónův strýc z matčiny strany; v dějinách Athén je znám jako člen oligarchické třicítky z r. 404–403 př. Kr.
- 9 Jinak neznámý člen starého athénské rodiny.
- 10 Mendé je město na chalkidickém poloostrově Palléné; Antimoiros není nikde jinde jmenován.

- 11 Platón tu paroduje Odysseovo vypravování o osobách, které spatřil v podsvětí, v *Od.* XI, 601 (překlad O. Vaňorného):
Potom i obrovskou sílu jsem spatřil Hérakleovu.
- 12 Akúmenos i jeho syn Eryximachos byli lékaři; Eryximachos vystupuje zejména také v Platónově *Symposiu*.
- 13 Faidros má velkou úlohu v dialogu po něm pojmenovaném a také v *Symposiu*.
- 14 Je připomenut také v *Gorg.* 487c.
- 15 Citováno z *Od.* XI, 582. Nějakou souvislost Tantalův s Prodikem není třeba vyhledávat.
- 16 Vystupuje také v *Symposiu*; u Platóna i u Xenofóna je významný svou láskou k básníku Agathónovi.
- 17 Tragický básník; velkou úlohu má v *Symposiu*.
- 18 Adeimantos Képidův jinde není jmenován. Adeimantos, syn Leukolofidův, je osoba historická; jako vojevůdce dostal se v bitvě u Aigospotamoi do zajetí; byl nepřitelem demokracie a Athény prý zradil.
- 19 Vystupují zde jako přátelé, jimiž byli i v dějinách Athén. Kritiův otec Kallaischros byl členem oligarchické vlády r. 411 př. Kr.
- 20 Zápasník a teoretik gymnastiky, zvítězil r. 470 př. Kr. o hrách olympijských. V *Leg.* 839e n. připomíná Platón jeho péči o životospřávu.
- 21 Narodil se v Megarách, ale druhou vlastí se mu stala Sélymbria, megarská osada u Propontidy. Byl to lékař; u něho prý se učil i Hippokratés z Kóu. V *Resp.* 406a připomíná Platón jeho neblahý vliv na „pěstování nemocí“.
- 22 V *Lach.* 180d je připomenut Agathoklés jako učitel Damóna, slavného kitharisty doby Perikleovy.
- 23 Vyhlášený hudebník a učitel hudby; podle *Alc.* I, 118c učil se u něho Periklés.
- 24 Míněn je slavný řecký malíř, nazývaný obyčejně zkráceným jménem Zeuxis; narodil se v Hérakleii, měste v jižní Itálii.

- 25 Připomíná se, že učil hře na píšťalu thébského vojevůdce Epameinónda.
- 26 Čtu podle opravy v rukopise T περι ε, Burnet περι ε.
- 27 V *Alc.* I, 118e odpovídá Alkibiadés na Sókratovu otázku, koho učinil Periklés moudrým, že ti dva Perikleovi synové byli hlupáci.
- 28 Arifrón byl bratr Perikleův a spolu s Perikleem poručník Alkibiadův.
- 29 V tomto mýtu o těchto dvou bratřích Titánech, o nichž viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 16–18, se uplatňuje rozdílný význam jejich jmen; Pro-métheus znamená „napřed myslící“, Epi-métheus „pozdě myslící“.
- 30 Čtu podle Kvíčalovy opravy θείου místo rukopisného a Burnetova θεοῦ.
- 31 Čtu slovo δικαιοσύνην, jež Burnet vylučuje z textu.
- 32 Slovem „rovnání“ překládám řecké εὐθύναι (nebo εὐθυναί), jímž se v athénském zřízení označovalo vydávání počtu z úřední činnosti, k němuž byli povinni odstupující úředníci, jeho zkoumání, prováděné zvláštní komisí, a také stíhání viny při něm zjištěné. Slovo εὐθύναι souvisí s adjektivem εὐθύς = přímý, rovný, a se slovem εὐθύω = přímím, rovnám, jehož se užívalo také o jednání oné komise ve smyslu „vyžadovati počet“, „vyšetřovati“, „trestati“. Obrazné užití slova εὐθύναι na našem místě je připraveno předcházejícími obrazy o narovnávání dřeva a o předpisovaných vodících čarách.
- 33 Míněna jest Ferekratova komedie *Divoši*, provozovaná r. 421–420 př. Kr. V ní představil básník život necivilizovaných lidí a zesměšnil rozčarování nespokojenců, kteří se mezi ně uchýlili ze vzdělané společnosti.
- 34 Jména zloपověstných lidí, jež se stala příslovečnými.
- 35 Synové slavného sochaře Polykleita, připomenutého na místě 311c.
- 36 Slovem „zdatnost“ překládám řecké slovo *areté*, jež obyčejně překládáme slovem „ctnost“. České slovo ctnost má význam

- jenom etický, a proto užší než řecké *areté*, jež znamená schopnost, výkonost, a to člověka, zvířete i věci neživé, pokud čemu náleží přívlastek „dobrý“. Kdyby šlo jen o naše místo, slovo „ctnost“ by arcí stačilo.
- 37 *Prot.* 329d–e.
- 38 Překvapující závěr, ke kterému Sókratés dovede zkoumáním poměru nerozumnosti ke kladné zdatnosti, vychází z dvojitého významu slova „nerozumnost“, *afrosyné*; v oblasti teorie je jeho opakem moudrost, *sofia*, v oblasti praktické rozumnost, *sófosyné*.
- 39 Míněna Kallias; viz pozn. 4.
- 40 O tomto závodníku je zaznamenáno, že několikrát zvítězil o hrách olympijských. Platón ho jmenuje v *Leg.* 840a mezi atlety, kteří byli pověstni svou životospřávnou.
- 41 Tu se začíná řada významových dvojic a jejich rozlišování, kterým zde Platón paroduje pověstnou synonymiku Prodikovu.
- 42 Hippias tu vystupuje jako představitel význačné sofistické nauky, která se snažila ve všech oborech lidské vzdělanosti odlišit to, co má původ v „zákonu“, to jest v ustanovení, dohodě, tradici lidí, od toho, co je dáno „přírodou“. Podle toho namnoze posuzovali i právo, mravní zásady a náboženství jako dílo lidské, podmíněné dočasnými okolnostmi a měnitelné. Proti této nauce se staví Platón zejména v *Leg.* 889e n.
- 43 Tj. do Athén. Athény byly vsutku pokládány za kulturní středisko Řecka; u Thúkydida (*Hist.* II, 41) je Periklés právem nazývá „školou Hellady“.
- 44 Simónidés z Keu, jeden z největších řeckých lyriků; viz o něm F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 58 n.
- 45 Jeden z mocného a bohatého rodu Skopovců v thessalském městě Krannónu. U nich Simónidés nějaký čas žil.
- 46 Tyto a následující Simónidovy verše bylo třeba překládat co možná doslovně a se zachováním slovosledu, protože je Sókratés vykládá se zřením k jednotlivým slovům a jejich pořádku.
- 47 Pittakos z Mytilény byl počítán mezi „sedm mudrců“. Slova

- „těžké je být řádný“ prý vyřkl, když se dověděl, že se Perian-dros korinthský, jiný ze „sedmi mudrců“, stal krutým tyranem.
- 48 Také Prodikos pocházel z ostrova Keos.
- 49 V *Il.* XXI, 308 n., kde je líčen boj Achilleův s řekou Skamandrem, jež volá na pomoc druhou řeku. Jména řek jsou v jazyce řeckém mužského rodu jako samo slovo řeka, *potamos*; proto je Simoeis „bratr“ Skamandrův.
- 50 Viz pozn. 41.
- 51 Citát z Hésiodovy básně *Práce a dni*, 287 nn.
- 52 Slovo „barbarský“ zde znamená jen asi tolik, co „cizí“. Achajské nářečí ostrova Lesbu, vlasti Pittakovy, je „cizí“ nářečí pro Athéňany a bylo cizí i pro Simónida, jehož rodným nářečím byla iónština.
- 53 Utvořil jsem podle běžného „angloman“ pro překlad řeckého οἱ λακωνίζοντες.
- 54 Výpočet tzv. sedmi mudrců, o nichž viz F. Stiebitz, *Stručné dějiny řecké literatury*, str. 66.
- 55 Co je v překladu vyjádřeno dvěma adjektivy „neodvratná“ a „bezmocného“, je v originále jedno adjektivum ἀμήχανος s významem na prvním místě pasivním, na druhém aktivním; toto adjektivum je pak protiklad k stejnojmennému εὐμήχανος, jež jsem přeložil „obratný“. Výraznost protikladů je tedy vystižena jen zčásti.
- 56 Ve větě „když zdar má“ i v následujícím výrazu „zdárná činnost“ jsem se pokusil vystihnouti slovem „zdar“ dvojnárodnost řeckého výrazu εὖ πράττω, jež znamená jednak „dobře dělám“, jednak „mám se dobře“.
- 57 Čtu podle Krále s opravou Astovou κακὸς δ' εἰ κακῶς místo Burnetova κακὸς δὲ κακῶς.
- 58 Čtu podle Krále rukopisné ἐπειθ' ὕμῃν místo Adamovy opravy ἐπί θ' ὕμῃν, kterou přijal Burnet. Tento verš není míněn vážně, takže se jím předcházející nemožnost neruší.
- 59 Slovo „chválím“ je vyjádřeno u Simónida tvarem ἐπαίνημι,

- náležejším nářečí achajskému; v překladu tato zvláštnost není napodobena.
- 60 *Il.* X, 224 n., kde Diomédes odůvodňuje, že bude dobře, když s ním na výzvědy půjde ještě někdo jiný. Překlad O. Vaňorného.
- 61 *Pelté* byl lehký štít, buď okrouhlý a na horní straně srpovitě vykrojený, nebo podlouhlý a vykrojený na pravé a levé straně. *Peltasti*, vojáci jím opatření, náleželi k lehké pěchotě.
- 62 Čtu podle opravy Stallbaumovy παθόντα místo rukopisného μαθόντα, jež podržuje Burnet. Mravní závadnost libostí záleží podle toho, že je při nich činitelem radosti nějaké *pathos*, nějaký dojem, tedy stav iracionální.
- 63 V řečtině je to vyjádřeno jedním dvojnárodným výrazem εὖ πράττειν, srv. pozn. 56.
- 64 Zase ono Prodikovo rozeznávání synonym; viz pozn. 41.
- 65 Vztahuje se na Prótagorův *mythos* (*Prot.* 320c nn.).
- 66 Adjektivum, které je tu přeloženo slovem „předvídavý“, je voleno se zřetím na etymologii jména Prométheus, o níž viz pozn. 29.